

Vliv rodinného prostředí na hodnotové postoje středoškoláků

Vendula Matulová

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Vendula Matulová
Osobní číslo:	H19513
Studijní program:	B0111A190011 Sociální pedagogika
Forma studia:	Kombinovaná
Téma práce:	Vliv rodinného prostředí na hodnotové postoje středoškoláků

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti rodiny, hodnotových postojů a adolescence.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou kazuistiky.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

BAKOŠOVÁ, Zlatica, 2008. Sociálna pedagogika ako životná pomoc. Bratislava: FF UK. ISBN 978-80-969944-0-3.

KRAUS, Blahoslav, 2006. Středoškolská mládež a její svět na přelomu století. Brno: Paido. ISBN 80-7315-125-1.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ, ed., 2001. Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky. [1. vyd.]. Brno: Paido. ISBN 80-7315-004-2.

MOŽNÝ, Ivo, 2006. Rodina a společnost. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-X.

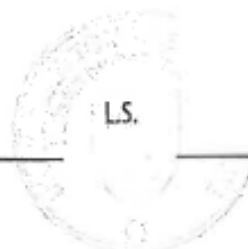
VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Vydání druhé, doplněné a přepracované. Praha: Karolinum, ISBN 978-80-246-2153-1.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Lenka Haburajová Ilavská, PhD.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **26. ledna 2022**

Termín odevzdání bakalářské práce: **29. dubna 2022**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 26. ledna 2022

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně ..21.4.2022

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce „Vliv rodinného prostředí na hodnotové postoje středoškoláků“ je zaměřena na zjištění, jak rodinné prostředí ovlivňuje změnu hodnotových postojů adolescentů. Cílem práce je zjistit, jaké skutečnosti probíhající v rodinném prostředí ovlivňují hodnotové postoje středoškoláků a jakým směrem.

Teoretická část práce vysvětluje pojmy rodina, rodinné prostředí, hodnoty a hodnotové postoje, středoškolské období, adolescence a problematiku s nimi spojenou.

V praktické části se práce zaměřuje na přípravu a samotný výzkum. Zde analyzuje výsledky kvantitativního výzkumu provedeného dotazníkovou metodou u žáků střední školy, zaměřeného na rodinné prostředí a jeho vliv na jejich hodnotové postoje.

Klíčová slova: rodina, typy rodiny, rodiny současnosti, rodinné prostředí, hodnoty, hodnotové postoje, klasifikace hodnot, výchova k hodnotám, styly výchovy, středoškolské období, adolescence, proměny hodnot, vrstevníci, vrstevnické skupiny.

ABSTRACT

The bachelor thesis "The influence of the family environment on the value attitudes of high school students" is focused on finding out how the family environment influences the change of adolescents' value attitudes. The aim of the thesis is to find out which situations taking place in the family environment influence the attitudes of high school students and in which direction.

The theoretical part of the thesis explains the concepts of family, family environment, values and attitudes, high school, adolescence and issues related to them.

In the practical part, the work focuses on the preparation and the research itself. Here it analyzes the results of quantitative research conducted by the questionnaire method in high school students, focused on the family environment and its impact on their value attitudes.

Keywords: family, types of family, families of the present, family environment, values, value attitudes, classification of values, education to values, styles of education, secondary school period, adolescence, changes of values, peers, peer groups

„Každý trhá ovoce ze stromu vědění jen z té větve, na kterou dosáhne“.
Goethe

Poděkování

Děkuji paní doc. PhDr. Lence Haburajové Ilavské, Ph.D. za její odborné vedení, vstřícnost a cenné rady při vypracování mé bakalářské práce. Děkuji také vedení SPŠOA Uherský Brod za možnost vyplnění dotazníků a všem středoškolákům, kteří jej vyplnili a tím mně pomohli zpracovat výzkum. Také obrovské díky patří mé rodině, manželovi a dětem za jejich trpělivost, toleranci a podporu, kterou projevovali při vypracovávání mé bakalářské práce.

Podpory všech si nesmírně vážím.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Vendula Matulová

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 DEFINICE RODINY	12
1.1 FUNKCE RODINY:.....	14
1.2 CHARAKTERISTIKA RODINY SOUČASNOSTI.....	16
1.3 RODINNÉ PROSTŘEDÍ	17
2 HODNOTY A HODNOTOVÉ POSTOJE.....	25
2.1 VZNIK HODNOT	25
2.2 VYMEZENÍ POJMŮ HODNOTY A HODNOTOVÉ POSTOJE	26
2.3 KLASIFIKACE (ČLENĚNÍ) HODNOT A HODNOTOVÝCH ORIENTACÍ.....	29
2.4 VÝCHOVA K HODNOTÁM V RODINĚ	32
3 STŘEDOŠKOLSKÉ OBDOBÍ	37
VYMEZENÍ OBDOBÍ ADOLESCENCE	37
3.1 OSOBNOST ADOLESCENTA.....	38
3.2 PROMĚNY HODNOT ADOLESCENTŮ	39
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	43
4 ÚVOD K VÝZKUMNÉ ČÁSTI.....	44
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	44
4.2 VÝZKUMNÉ CÍLE A FORMULACE HYPOTÉZ.....	44
4.3 METODA SBĚRU DAT	45
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	47
5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	48
5.1 VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU	48
5.2 OVĚŘOVÁNÍ CÍLŮ A HYPOTÉZ	58
5.3 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	61
5.4 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	65
ZÁVĚR	68
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	71
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	75
SEZNAM TABULEK.....	76
SEZNAM PŘÍLOH.....	77

ÚVOD

Ve středoškolském období, tedy vývojovém období zvaném adolescence, probíhá přechod od dětství do dospělosti. Považuje se za hlavní období budování identity jedince i jeho hodnotové orientace. V oblasti hodnotových postojů si adolescenti sami vybírají hodnoty, jež považují za důležité. Dochází k odklonu od mechanického respektování pravidel, které do té doby přebírali. Nyní touží rozhodovat o nich sami, ve shodě s vlastním morálním přesvědčením. Přesto neustále potřebují stabilní hodnoty, poskytující jistotu. Jedny z nejdůležitějších hodnot pro ně zůstávají ty, které převzali ve své rodině. Často ovšem dochází ke změnám ve vnímání těchto hodnotových postojů i z důvodů velké kritičnosti adolescentů ke svým rodičům. Dochází ke konfliktu adolescentních představ a skutečnosti. Pokud sami rodiče porušují hodnoty, které dětem vštěpovali, a pokud toto nedokáží dostatečně logicky vysvětlit a argumentovat, z jakého důvodu naučené hodnoty porušují, může mít jedinec potřebu zaujmout opozici vůči rodičovským hodnotám.

Tato práce má za cíl zjistit, jaké skutečnosti v rodinném prostředí způsobují změny v hodnotových postojích středoškoláků a jakým směrem se tyto změny ubírají.

Sociální pedagogika je interdisciplinární věda, která propojuje poznatky pedagogiky, sociologie i psychologie a dalších věd. Teoretické poznatky se zde aplikují do praxe. Využití těchto přístupů propojení teoretických poznatků s praxí bylo snahou i této bakalářské práce.

Teoretická část se skládá ze tří kapitol, jež se zaměřují na vymezení teorie a teoretických východisek z oblasti rodiny, hodnotových postojů středoškolského období. Tato část vznikla na základě pečlivě vybrané literatury, která se zabývá zkoumanou tematikou.

Praktická část se zaměřuje na přípravu a samotný výzkum. Zde analyzuje výsledky kvantitativního výzkumu provedeného dotazníkovou metodou u žáků střední školy, zaměřeného na rodinné prostředí a jeho vliv na jejich hodnotové postoje. Zpracovává a vyhodnocuje získaná data, prezentuje výsledky výzkumu. Dále obsahuje shrnutí výsledků a doporučení pro praxi.

Tématem bakalářské práce je problematika hodnotových postojů, kterou se zabývá řada významných autorů. V žádné z nich jsem se ovšem nesetkala s konkrétní zkoumanou problematikou této práce, proto jsem s jejich publikacemi nepracovala.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 DEFINICE RODINY

Rodinu lze definovat z pohledu různých vědních oborů: sociologického, psychologického, filozofického, historického, ekonomického, pedagogického a jiných. Obecně můžeme konstatovat, že za rodinu je považováno především společenství osob založené manželi. V dnešní době se definice rodiny odlišuje od pohledu, který měla společnost na rodinu dříve, kdy bylo vymezení pojmu rodiny jednodušší. Z důvodu měnící se společnosti a mnoha různých forem lidského soužití, které jsou akceptovány, je dnešní definice obtížnější. Za rodinu dnes můžeme považovat určité společenství osob, které se cítí rodinou být a vystupují tak, žijí ve společné domácnosti a mají mezi sebou úzké citové vazby. I dnes je rodina považována za nepostradatelnou a nenahraditelnou jednotku společnosti.

Rodina je základní a nejdůležitější sociální skupinou a institucí, jež tvoří základní článek sociální struktury a je hlavní ekonomickou jednotkou.

Kraus (2001) definuje rodinu z pohledu sociologie jako malou sociální skupinu nebo sociální instituci. Sociální psychologie preferuje pojem sociální instituce a ekonomové ji spatřují jako spotřební a výrobní jednotku. Sociální pedagogika vnímá především výchovně socializační funkci rodiny.

Ze sociologického pohledu je rodina formou dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím, které zahrnuje především rodiče a děti. Ostatní znaky rodiny jsou podmíněny sociokulturně. Spadá zde společné bydlení, společná produkce a užívání statků, příbuzenská sounáležitost. Mezi funkce rodiny patří reprodukce lidského rodu a výchova potomků. Mnohé funkce přebírají od počátku novověku státní a jiné instituce, což způsobuje určitou krizi rodiny, jež sledujeme například na vysoké rozvodovosti. Přesto rodina zůstává důležitým prostředím socializace, sociální podpory a intimity (Jandourek, 2001).

Havlík (2007) uvádí, že rodina je považována za nejdůležitější společenskou skupinu a instituci, základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou. Hlavní funkcí je reprodukce lidského druhu a výchova, socializace potomstva, jako i předávání kulturních vzorců a zachování kulturního vývoje.

Matoušek ve Slovníku sociální práce definuje rodinu v užším pojetí, jako skupinu lidí propojenou pokrevním příbuzenstvím nebo právními svazky, v širším pojetí začínáme za rodinu považovat skupinu lidí, kteří se na základě vzájemné náklonnosti za rodinu deklarují (Matoušek, 2016).

Rodina je institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, ve kterém se prolínají rodičovské, příbuzenské a manželské vazby. Základ rodiny tvoří pár muže a ženy, ve formě manželství nebo partnerství s nejméně jedním dítětem, bez ohledu na jeho věk (Kraus, 2001).

Rodina je sociální zařízení, které vytváří prostor pro reprodukci společnosti, plní ochrannou funkci svých členů, je stabilní ve svém tvaru, vnitřním uspořádání a vyrovnává okolní změny. Svou stabilitou poskytuje společnosti obranu před zhroucením a chaosem (Možný, 2006).

Rodinu můžeme chápat i jako univerzální lidskou instituci, která dává základ třídní nerovnosti. V rodině se tato nerovnost přenáší z generace na generaci způsobem, jakým rodina vychovává a pečuje o děti, povahou kulturního a sociálního vybavení (Veselá, 2003).

Rodina je nenahraditelná hodnota lidského života, kterou potřebujeme na udržení vlastní rovnováhy, v níž člověk získává svou osobní, národní a skupinovou identitu. Rodinu nemůžeme ničím nahradit (Bakošová, 2008).

Pokud se zajímáme o rodinu z legislativního hlediska, bylo v České republice rodinné právo upraveno zákonem o rodině z roku 1963. V roce 2012 došlo k přijetí nového občanského zákoníku (s účinností od 1. ledna 2014), který nahradil jak původní občanský zákoník, tak i některé další právní předpisy včetně zákona o rodině.

Dělení rodiny dle typu

Dle Blahoslava Krause můžeme rozlišit různé typy rodin:

- **Nukleární rodinu** – tvoří ji rodiče a děti.
- **Rozšířenou rodinu** – tvoří rodiče, děti a blízcí příbuzní (zahrnuje prarodiče, tety, strýce a ostatní příbuzné).
- **Orientační rodinu** – do níž se rodíme a vyrůstáme v ní.
- **Prokreační rodinu** – tu člověk sám zakládá rodinným svazkem (Kraus, 2001).

Havlík (2007) člení rodinu:

- **Orientační** – rodíme se do ní a vyrůstáme v ní.

- **Reprodukční** – tu si zakládáme později, zde přebíráme rodičovské role.
- **Nukleární** – tvoří rodiče a děti.
- **Širší** – tvoří rodiče, děti a další příbuzní.

Dělení rodiny dle struktury

Matějček (1994) dělí rodiny dle struktury:

- a) Rodina **úplná** – tvoří ji vlastní rodiče a děti.
- b) Rodina **neúplná** – tvoří jeden rodič s dítětem, nebo dětmi.
- c) Rodina **doplňená** – tvoří ji jeden vlastní rodič s dítětem nebo dětmi a jeho partner.

1.1 Funkce rodiny:

Zásadní význam na průběh socializačního procesu má to, jak rodina zvládá plnit funkce, které plnit má.

Z tohoto pohledu dělíme rodinu na:

- **Funkční** – rodina plní všechny své funkce
- **Problémová** – občas zde dochází k poruše v plnění jedné či několika funkcí, nenarušuje se ale zásadně život rodiny, neovlivňuje zásadně vývoj dítěte
- **Dysfunkční** – dochází zde k závažným poruchám, k chování ohrožující rozvoj členů rodiny, ohrožuje vztahy členů rodiny, potřebuje institucionální pomoc
- **Afunkční** rodina – neexistují nastavené hranice, špatná komunikace mezi členy rodiny, zanedbávající potřeby členů rodiny, dochází zde často k patologickým jevům (Kraus, 2008)

Funkce rodiny:

Nejzákladnější funkcí rodiny je funkce primární socializační skupiny, ve které dochází k polidšťování, kulturnímu přenosu, předávání kulturních hodnot, zvyků a tradic, osvojení mateřského jazyka a učení základních kulturních návyků, kterými jsou chování,

hygiena, oblékání, stolování aj. Rodina umožňuje kontakty s širší společností a jedinci základní sociální začleňování.

Přestože v moderní době převzal řadu funkcí stát, mnohé jí zůstaly. Dle Krause (2008) to jsou:

Biologicko-reprodukční funkce – společenská významnost pro zabezpečení rozvoje společnosti a naplnění potřeby pokračování rodu. Společnost motivuje svoje členy, aby rodinu založili a vychovali v ní děti.

Sociálně-ekonomická funkce – trh závislí na rodině jako spotřebiteli, důležitost ekonomického rozvoje společnosti. V rodině probíhá řada rozhodnutí o využití finančních a materiálních prostředků.

Socializačně-výchovná funkce – rodina jako primární socializační činitel učí dítě základním návykům a způsobům běžného chování ve společnosti. Jedná se především o procesy a jevy z oblasti ekonomické, kulturní, mravní, sociální, estetické, zdravotní a jiné. Příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života je hlavní úlohou socializačního procesu v rodině, který probíhá jako vzájemné působení členů rodiny hlavně na dítě, ve smyslu kladných i záporných vzorů a vlivů. Mění se i sociální role rodičů v současné rodině. Ženy přebírají některá práva a povinnosti dříve náležející mužům. Děti tráví nejvíce času s matkou, která přebírá většinu rozhodnutí, dítě trestá i odměňuje. Otec tráví doma času méně než matka, pro dítě je představitel vnějšího světa, klade na dítě vyšší požadavky v oblasti rozšiřování rozhledu dítěte a seznamování se světem dospělých. Rodinná socializace je nejen místem socializace dítěte a dalších členů rodiny, ale i příkladem pro osvojování sociálních rolí muže a ženy, otce a matky. Tento model přebírá i do své budoucí rodiny.

Sociálně-psychologická funkce – spočívá ve vzájemném styku rodinných příslušníků, při kterém se vytváří také hodnotová a psychická atmosféra, která ovlivňuje všechny zúčastněné. Vytváří pocit sounáležitosti, s nímž se jedinec identifikuje. Rodinná komunikace vytváří specifické sociální klima, jehož významnou roli hraje citová složka, vědomí uznání, ohodnocení a akceptování. Vřelé citové klima má důležitý význam nejen pro děti vyrůstající v rodině, ale i ostatní rodinné příslušníky. Pozitivní rodinné klima je velmi důležitým úkolem rodiny. Rodinné zázemí, v němž nechybí pocit bezpečí a vzájemného porozumění, je pro každého jedince velice důležité a tvoří základ dalších sociálních kontaktů ve společnosti. Sociálně-psychologická funkce může být narušena

v řadě situací. Jednou z nich může být konfliktní situace v rodině (rozvodové rozepře, neshody, psychologické nepřijetí dítěte), či závislosti různého druhu, ale také sociálně a emočně nevyzrálí rodiče.

V rodinném prostředí může docházet k ohrožujícímu jednání v situacích, pokud se dítě narodilo jako nechtěné, mimomanželské. Rodiči může být zanedbávané, citově vydírané nebo jsou na něj kladeny přemrštěné požadavky. V takovém případě hovoříme o disociálním životním stylu rodiny. Tyto jevy zanechávají na rozvoji osobnosti následky zdravotní (ve smyslu ortopedických a smyslových, alergií, astmatických problémů), a také následky psychické, kam řadíme frustrace, neurotizace, traumatizace (Kraus, 2008).

1.2 Charakteristika rodiny současnosti

Podoba současné rodiny dle Krause (2008) je ovlivněna řadou momentů a skutečností:

- různé sociální instituce převzaly řadu funkcí rodiny – rodině zůstaly kompetence jen některých funkcí,
- zakládání rodiny nepodléhá ritualizované podobě – volnost ve vytváření manželských rodin, vyšší podíl rodin založených na partnerském soužití bez manželského svazku,
- nižší stabilita rodiny – nárůst rozvodovosti,
- jiná struktura rodiny – méně dětí, menší podíl vícegeneračních soužití, nárůst jednočlenných domácností,
- rozvoj antikoncepce a plánovaného rodičovství – méně nechtěných těhotenství, značně liberální postoj k umělému přerušování těhotenství,
- s prodlužující se délkou života a trvání rodiny po odchodu dětí – delší doba soužití dětí a rodičů v jedné domácnosti,
- změny v organizaci rodinného života – vyšší věk rodičů, prarodiče zapojeni v pracovním procesu,
- vyšší nároky na čas rodičů strávený v pracovním procesu – kratší čas strávený s dětmi a ostatními členy domácnosti,
- nárůst dvoukariérového manželství – nárůst vzdělanosti a kvalifikovanosti žen.

Nejen tyto faktory, ale i demokratizace a dezintegrace rodinného života spolu s bytovou problematikou a proměnami způsobu života působí dle Krause (2008) na dnešní rodiny.

Ivo Možný (2006) charakterizuje změny v uspořádání české domácnosti následovně:

- nárůst jednočlenných a neúplných rodin,
- soužití nesezdaných a nižší sňatečnost,
- změny v reprodukčním chování a změny hodnot,
- dlouhodobý pokles stability rodiny,
- stárnoucí populace a další nerovnováhy.

Podle Bakošové (2008) změny v rodinách ovlivňují proměny rodin v Evropě, změny jsou patrné v oblasti rozsahu a struktury rodin, bohatství vztahů, nižší akceptovatelnosti rodinných hodnot, formách soužití rodin, křehkosti rodinných vztahů, změna je patrná i v dělbě práce v rodině, za ohroženou považuje nukleární rodinu.

Všechny změny, ať už politické, společenské nebo demografické ovlivňují pedagogická hlediska v rodině. Změny v pojetí rodinné výchovy a výchovného prostředí ovlivnila i demokratizace státu. Pedagogičtí odborníci poukazují na nutnost vyššího podílu rodiny na výchově, zvláště pak zapojení otců do výchovy. Na nutnosti posílení výchovné funkce rodiny měl značný vliv nárůst sociálně-patologických jevů, jako je například násilí v rodině i škole, děti ulice. (Bakošová, 2008).

Bakošová (2008) vnímá rodiny 20. století jako instituce, na níž jsou kladeny příliš vysoké nároky a očekávání (individuální a celospolečenské). Problémové a negativní jevy v rodině nevidí většinou jako projev „krize rodiny“, ale jako projev jejího přetížení. Píše, že by si stát měl uvědomit, že nemůže očekávat hodně tam, kde málo investuje.

1.3 Rodinné prostředí

Rodinné prostředí je přirozeným prostředím, ve kterém dochází k primární socializaci a intenzivnímu socializačnímu tréninku. Je prostředím, v němž se předávají základní

hodnoty a tyto hodnoty jsou na základě silných citových vazeb přijímány jako velmi významné.

Význam prostředí je hodnocen v různých teoriích odlišně. Jeden pohled jednoznačně spatřuje předpoklady formování osobnosti v dědičnosti, druhý vidí narozeného člověka jako nepopsanou desku, na které zanechá stopy život, vliv prostředí a výchovy. Utváření osobnosti je velmi složité, na počátku života se prosazují znaky, se kterými se jedinec narodí, zatímco později více ovlivňují život a jednání jedince podmínky, v nichž vyrůstá a vyvíjí se, prostředí rodinné výchovy. Toto prostředí může působit pozitivně - vytváří žádoucí vzorce chování, nebo negativně-rodinné prostředí, ve kterém se objevuje recidiva, alkoholismus, závislosti a podobně (Kraus, 2001).

Rodina je významným prostředím, měla by poskytovat citové zázemí, jako zdroj jistoty a bezpečí, dochází zde k modifikaci postoje dítěte ke světu, míry jeho otevřenosti a důvěry. Vysokou mírou rozvíjí schopnosti i sebedůvěru, ovlivňuje dítě biologicky i sociálně. Pro rozvoj dětské osobnosti jsou velmi důležité zkušenosti, které poskytují vztahy mezi členy rodiny (Vágnerová, 2012).

Rodinné prostředí tvoří především rodiče dítěte. Při tvorbě rodinné atmosféry však nemůžeme opomíjet ani ostatní děti v rodině, tedy sourozence (Langmeier a Matějček, 2011).

Celková atmosféra rodiny velmi silně formuje utvářející se osobnost dítěte, je závislá na těsném soužití členů rodiny. Chybí-li základní člen rodiny, může snadno dojít k ohrožení psychickou deprivací, protože nelze plně zastoupit roli této osoby, kterou měl plnit v rodině i vůči dítěti (Langmeier a Matějček, 2011).

Sociální prostředí pro vývoj a výchovu mladé generace tvoří nároky z oblasti emocionální, somatické, sociální a rozumové, spolu s nároky na výkon. Tato skutečnost poukazuje na nutnost harmonických rodinných vztahů a uspokojivých sociálních vzorců pro další generace. Současní mladí rodiče jsou si vědomi nesporné důležitosti, jedinečnosti rodinného prostředí a rodinné výchovy (Kraus, 2001).

Od narození člověk „nasává“ to, co vnímá, co kolem sebe pozoruje, co se kolem něj děje. Tyto vlivy bývají často silnější než vlivy přicházející později. Stává se, že v dospělosti žije způsobem a řídí se zásadami, kterou jsou v rozporu s tím, co si osvojil později. Do svého pozdějšího života i do rodiny, kterou založí, přebírá to, co si nese ze své původní rodiny (Kraus, 2001).

Za neobyčejně účinný nástroj při utváření hodnot považuje rodinné soužití Matějček (2017). Dítě přebírá naše postoje, ale i slova. Ztotožňováním s dospělým se utváří jeho postoje k hodnotám, kterými jsou krása, zdraví a tělesná zdatnost, ale i bolesti, nemoci a jiné nepříjemnosti. Soužití se členy domácnosti vytváří postoje k jídlu, k práci a zábavě, pohodlí a námaze. Dítě vnímá a přebírá postoje rodičů při řešení mnoha rodinných úvah, starostí a plánů.

Matějček uvádí, že se děti rodí do určitého prostředí, které kromě základního vybavení – výbavičky, kočárku a jiných standardních věcí, tvoří také první vychovatelé, jeho rodiče, jeho lidé. Tito lidé pak dítěti utvářejí životní a vývojové prostředí svými znalostmi, postoji, vnitřní připraveností. Základní funkcí rodiny je zajistit všem svým členům citové uspokojení a přípravu pro život ve společnosti. Osobnost dítěte totiž vyrůstá z vřelých a citových vztahů v rodině (Matějček, 2017).

Rodina je významným prostředím, mělo by poskytovat citové zázemí jako zdroj jistoty a bezpečí, dochází zde k modifikaci postoje dítěte ke světu, míry jeho otevřenosti a důvěry. Vysokou mírou rozvíjí schopnosti i sebedůvěru, ovlivňuje dítě biologicky i sociálně. Pro rozvoj dětské osobnosti jsou velmi důležité zkušenosti, které poskytují vztahy mezi členy rodiny (Vágnerová, 2012).

Rodinná výchova probíhá ve fázi primární socializace, zahrnuje prvopočáteční orientování dítěte na druhé lidi. Rozhodující pro vznik základní sociální orientace směrem k lidem nebo od lidí, či dokonce proti lidem je to, jak okolí reaguje na jeho potřeby a projevy. Primární socializace vzniká připoutáním dítěte k matce a tím, jak je o něj ze strany matky pečováno, pokračuje začleněním dítěte do rodinného prostředí, domova. Rozvíjí se pozitivním prožíváním okolí, které tvoří prarodiče, přátelé rodičů s jejich dětmi (Helus, 2018).

Socializace v rodině

Vzhledem ke skutečnosti, že rodinné prostředí označujeme ze sociologického hlediska jako prostředí primární socializace, je důležité tento pojem vysvětlit.

Jandourek (2001) ve svém Sociologickém slovníku označuje socializaci jako proces, v němž se jedinec začleňuje do sociální skupiny, osvojuje si sociální normy, které zde panují, hodnoty, sociální role, které jsou spojeny s určitými pozicemi a jiným schopnostem a dovednostem. Jestliže jedinec přijímá osvojené postoje a způsoby chování za vlastní a samozřejmé, jsou u něj tzv. internalizovány. Hlavní tíha procesu socializace leží v dětství a mládí a jeho důsledkem je vytvoření sociální identity, sociálního „Já“, sociokulturní osobnosti.

Jako první sociální skupinu – rodinu, učící dítě osvojovat si základní způsoby chování a základní návyky společnosti, prezentuje Kraus (2001). Socializací rozumí proces působení rodiny na její členy celou skupinou jevů a procesů. Socializace dětí má prvořadou důležitost, pro její závažnost při integraci do rodiny, sociální a osobnostním rozvoji a při utváření primární skupinové totožnosti.

Podle Heluse (2018) součástí primární socializace tvoří:

- osvojení návyků a kulturních dovedností (slušné chování, návyky stravovací, hygienické, péče o zevnějšek),
- osvojení respektu k autoritám, ke starším, kteří jsou pro mě vzorem, zaslouží si poslušnost,
- osvojení postojů a chování spojených s pohlavím,
- zvládnutí postavení ve vztazích k sourozencům.

Socializaci dělíme na funkční a disfunkční. Ve funkční socializaci dochází k začlenění jedince do mezilidských a sociálních vztahů. Jedinec si je vědom své příslušnosti k národu, k hnutí sdružujícímu lidi podobných zájmů a cílů, k národu, lidstvu. Uvědomuje si zodpovědnost, problémy, úkoly, které to s sebou nese, snaží se, aby obstál. Naproti tomu o disfunkční socializaci hovoříme, pokud:

- jedinec nevytváří trvalé, spolehlivé, harmonické mezilidské vztahy,
- se nedokáže začleňovat do sociálních skupin,
- uznává hodnoty a normy, které vedou ke konfliktům (Helus, 2018).

K hlavním činitelům způsobujícím dysfunkční socializaci patří:

- citová deprivace - strádání v prvních měsících a letech života jedince, kdy neprožívá lásku blízkých osob a samo nemá příležitost lásku vůči nim projevovat,
- zavrhuující, odmítavý nebo zanedbávající přístup lidí, na kterých je dítě či dospívající závislý,
- necitlivé trestání, hrubé zacházení, ponižování nebo traumata zapříčiněná zneužíváním, kterému neumí dítě či mladistvý předcházet,
- působení negativních vzorů, které jedinec přebírá nebo nedostatek pozitivních vzorů k nápodobě,
- rozvrácená rodina, ve které dochází ke konfliktům, k patologickému či deviantnímu jednání rodičů,
- chybějící reálná východiska k pozitivním životním formám,
- izolované primární rodinné prostředí, které uznává zvyklosti, normy a hodnoty, jež okolí odmítá a nechápe (Helus, 2018).

Období primární socializace probíhá v rodinném prostředí asi do tří let věku jedince. Poté přichází na řadu období socializace sekundární, která je nezbytná pro osvojení si dovedností k řešení dalších životních situací. V této fázi socializace začíná dítě navštěvovat předškolní a poté i školská zařízení, tábory, sportovní oddíly, pobyty mimo rodinné prostředí. Za velmi významné v tomto období považuje vliv vrstevnických skupin, a také vliv médií. Po socializaci sekundární následuje období socializace terciální, která souvisí především s přejímáním, které probíhá v interakci s okolím.

Skutečnosti ovlivňující kvalitu rodinného prostředí

Rodinné prostředí je výsadní a jedinečné z několika hledisek. Nejprve stojí rodina jako jediná na začátku vývoje dítěte, ovlivňuje jej tedy v nejcitlivějším období. Jako druhé hledisko chápe Matějček (1994) její postavení v nejintenzivnějším a nejpřirozenějším uspokojování základních psychických potřeb jedince. A třetí hledisko spatřuje v rodinném prostředí jako modelu mezilidských vztahů, jež si jedinec nese životem, a kterým bude posuzovat každý vztah, který sám vytvoří.

Kvalitu rodinného prostředí dle Matějčka (1994) nejvíce ovlivňují:

- demografické podmínky (počet dětí a členů rodiny),
- ekonomické podmínky (nezaměstnanost),
- psychické podmínky (rodinné vztahy).

Skutečnostmi ovlivňujícími rodinné prostředí se do hloubky zabývá Jedlička (2017). Na vývoj dítěte a jeho hodnotových postojů má velký vliv rodinné prostředí a vztahy uvnitř rodiny. Nejedná se o pouze o vztahy, které dítě ovlivňují v průběhu jeho života, ale i vztahy, které panují v rodině ještě před jeho narozením. Velmi důležitou skutečností, která ovlivňuje budoucí vztahy k dítěti a potažmo i vztah dítěte k rodině je to, zda těhotná žena své těhotenství přijímá, jaké má vztahové zázemí, jak se k jejímu těhotenství staví partner a ostatní blízcí příbuzní. Další důležitou skutečností je ekonomická situace rodiny, nepříznivé psychosociální prostředí.

Na kvalitu vztahového prostředí má nesmírně důležitý vliv i to, jak těhotná žena přistupuje ke svému mateřství, k muži, se kterým je těhotná, jaký způsobem prožívá graviditu a zda je připravena přijmout mateřství. V obecné rovině můžeme říct, že ochraňující podpora partnera je pro dobrou psychickou pohodu budoucí maminky velmi důležitá. Neméně důležitou roli sehrává širší příbuzenstvo. Pokud se rodina na svého nového člena těší a po narození o maminko pečuje, ovlivňuje to fyzický a psychický stav rodičky, ale sdílení starostí a prožitků ovlivňuje pocit osobní významnosti, intimitu a kohezi všech členů této sociální skupiny. Pokud se takovéto podpory okolí mladému, nezkušenému a nezajištěnému manželství nedostává, může se to negativně projevit na osudu takového manželství (Jedlička, 2017).

Všeobecně známou skutečností je, že děti odložené v přeplněných jeslích a mateřských školách na neúměrnou dobu, za střídání cizích dospělých, mají jen malou šanci na vytvoření pevné citové vazby. Dlouhodobým nedostatkem intimní vzájemnosti, láskyplné péče a chybějící důvěrné opory se pro ně stává běžným jevem. Děti cítí, že je jejich situace neuspokojivá, sami ji nedokážou změnit a mohou po ní toužit alespoň fantazijně. Tyto děti přijaly za svůj pohled na svět, ve kterém milovaní odcházejí a přicházejí, jak se jim zlíbí. Naučí se na druhé nijak nespolehat, mít druhého rád je podle nich nejlepší cestou k prožití žalu a bolesti z opuštění (Jedlička, 2017).

Pokud žena vnímá těhotenství jako bolestný sociální handicap, může to vést až k podvědomé nenávisti dítěte. Neopustí-li dítě hned po porodu, často dochází k necitelnému odmítání

dítěte, projevuje to například lhostejností k nářku dítěte, nezajímá se o kojení, hygienu dítěte, citovým chladem a někdy i surovou manipulací s tělíčkem miminka. V nejhorším případě může jít o vybíjení hněvu matky formou ubližování a bolestivého fyzického týraní (Jedlička, 2017).

Zanedbáváním a vystavování nechtěného dítěte frustracím v netolerantním nebo nekultivovaném prostředí může vést až k psychické deprivaci dítěte. Je to stav, kdy po určitou, poměrně dlouhou dobu nejsou uspokojovány v dostatečné míře základní duševní potřeby. K nim patří i laskavá a ošetřující péče osoby, k níž může dítě citově přimknout a na kterou se může spolehnout. Patří sem také dostatek kvalitních podnětů, které rozvíjejí vnitřní svět dítěte, dále také potřeba uspokojení pocitu společenské hodnoty, sociálního uplatnění a potřeba životní perspektivy. Potřeba zvýšené pozornosti je u dětí z nepříznivého psychosociálního prostředí rozvrácených či nefunkčních rodin. Včasné rozpoznání situace je důležité v rámci prevence sociálně patologického vývoje a tam, kde nejsou uspokojovány základní potřeby, v duševně mrzačícím prostředí zavrhování, častého trestání, citového chladu a přehlížení je potřeba zprostředkovat etopedickou, psychoterapeutickou a sociálně rehabilitační péči (Jedlička, 2017).

Odborníci také konstatovali nižší sociální stabilitu, zvýšenou neurotickou zranitelnost, která souvisela s horším ohodnocením ze strany rodičů, spolužáků a pedagogů. Byla u nich zjištěna také častější nekázeň, výchovné obtíže, snížené známky z chování, u chlapců vzdorovitost, neomluvené absence, střety s učiteli (Jedlička, 2017).

Tyto „děti bez lásky“ bývají méně sociálně obratné, v citové oblasti oploštělé, častěji více úzkostné a depresivní. V období adolescence mají vyšší tendenci k problémům ve vztazích, jako jsou neshody s nadřízenými i spolupracovníky, malicherné dohady v mileneckých vztazích, i ve vztazích s blízkými kamarády, a také rodinné konflikty. Důvodem je pocit nedostatečného ocenění, ukřivdění, neoprávněného napadání a zklamání. Tito jedinci nemívají hodně přátel a častěji dochází ke zklamání v lásce, která je podle nich neúnosně náročná a oni nejsou schopni se těmto těžkostem přizpůsobit a vypořádat se s nimi. Často je jejich reakcí únik k alkoholu, agrese nebo sebezraňující aktivity. Vede je k nim tendence jednat se sebou tak, jak s nimi jednali v situacích neúspěchů jejich rodiče. Je pro ně také obvyklá celoživotní rozpolcenost v pocitech (Jedlička, 2017).

Psychická deprivace, ale i častěji se vyskytující strádání vedou podle Jedličky (2017) k projevům psychosociálních deviací, které se mohou zatím projevovat vnitřními rozpory a osobními problémy, které mohou přerůst v rizikové chování (lhaní, podvody, experimenty

s návykovými látkami, násilné chování), které pokračuje až do sociálně patologických projevů (nezdrženlivost, nestálost a sexuální promiskuita, drogová závislost, alkoholismus, patologické hráčství, delikvence, emoční výbušnost s útočným jednáním apod).

Rizikovými situacemi, které mohou v rodinném prostředí nastat, se zabývá Bakošová (2008):

- děti mají děti – emoční nevyspělost mladých matek, které touží po pozornosti a dítě je pro ně rivalem,
- narodí se dítě s poškozením – rodiče se neumí vyrovnat se situací, projevy jsou různé, může se jednat o přehnanou lásku a péči, nenávisť, až po syndrom CAN (týrání a zneužívání),
- dítě je nechtěné – tyto si nesou zásadní znevýhodnění až do dospělého života; projevuje se u nich méně šťastně prožité dětství; v dospělosti navštěvují častěji protidrogové a protialkoholní poradny; projevuje se u nich psychická subdeprivace, matka nenaplnovala nejzákladnější psychologické potřeby dítěte,
- dítě se narodí mimo manželství – samotná matka není schopna uspokojovat všechny potřeby dítěte; dítě postrádá mužský vzor, chybí pocit úplné rodiny,
- u rodičů dojde k rozvodu – děti citlivě vnímají atmosféru v rodině, agresivitu, vzájemnou hostilitu rodičů; ztrácí pocit jistoty a bezpečí,
- do rodiny přibude nevlastní rodič – situace, kdy se mohou objevit v rodině násilné prvky; ze začátku se noví otcové snaží získat dítě a dělají vše, co si přeje, pokud se po čase jeho chování mění, nastává rozčarování; děti jsou často šokované „erotickou“ atmosférou, která s příchodem nového partnera rodiče nastává; tento se stává rivalem pro syna, ve vztahu k dospívající dceři dochází často k sexuálnímu zneužívání,
- nastane mimořádná situace – nezaměstnanost, chudoba; rodiče se nestarají dostatečně o potřeby dětí, řeší své problémy.

2 HODNOTY A HODNOTOVÉ POSTOJE

V lidském chování představují hodnoty a hodnotový systém důležitý motivační nástroj. Chováme se a jednáme podle hodnot, které jsou pro nás důležité, naopak se snažíme eliminovat jednání, jež se nám jeví jako nevhodné, negativně hodnocené. Je možné také pozorovat souvislost mezi hodnotovou orientací jedince a jeho morálním vývojem. V obou případech se setkáváme s motivací, ale i limity v lidském chování a jednání. U dospívajících má vliv na hodnoty jedincovo včleňování do společnosti, vliv vrstevnické skupiny, školy, mimoškolní aktivity.

2.1 Vznik hodnot

V evropském kontextu se historie hodnot odvíjí od pohledu člověka na svět a sebe sama. Snaha pochopit podstatu bytí rozumem se projevovala už v antické filozofii v období 6. a 5. století před naším letopočtem. Antičtí filozofové považující člověka za bytost společenskou a rozumovou, polemizovali nad tím, co je nejvyšší dobro a co ovlivňuje naše jednání. S tím souvisí i pojmy „ethos“ (zvyk, obyčej), „time“ (hodnocený, ctěný) „axia“ (hodnota, důstojný), se kterými se můžeme setkat již v dílech Platóna a Aristotela. Tento pojem se dále vyvíjel v různých filozofických směrech středověku i novověku (Dobrovolská a Duplinský, 1981).

Cakirpaloglu (2004) dále uvádí, že s pojmy axia, axiologie se setkáváme v naukách o hodnotách. Axiologické a etické směry můžeme i přes odlišnosti teorií rozdělit do dvou skupin: subjektivistické, zdůrazňující hodnoty a hodnocení člověka jako přirozený vnitřní řád uzpůsobený pro nejvyšší lidské skutky a objektivistické, které se zaměřuje na jedince a jeho vnější chování.

Pojem definuje i Psychologický slovník, který klade důraz na význam hodnot a hodnotových orientací na člověka a jeho osobnost. Axiologie je podle něj obor zabývající se definováním, hierarchizací a systémem hodnot a jejich významem ke struktuře osobnosti a ke společnosti (Hartl, Hartlová, 2009).

Vědní disciplíny, které se v současnosti zabývají hodnotami a jejich vztahem ke společnosti a struktuře osobnosti, jsou zejména axiologie, psychologie a etika. Dalšími vědními disciplínami zajímavými se o tuto problematiku jsou pedagogika, psychiatrie a sociologie.

2.2 Vymezení pojmů hodnoty a hodnotové postoje

Hodnoty

Pojem hodnota je používán ve spojení s tím, co je pro nás důležité, hodnotné. Jak už jsme výše popsali, zkoumáním hodnot a hodnocením se zabývá více vědních oborů, pojem hodnota je však stále používán neurčitě, je to termín problematický. Hodnoty jsou používány jako synonymum přesvědčení, vzorů, ideálů, motivů a určitě mají mnoho společného, přesto jsou něčím jiným.

Hartl a Hartlová (2000) v Psychologickém slovníku mluví o hodnotě jako o vlastnosti, jež přisuzujeme nějakému objektu, události, činnosti nebo situaci ve spojení s uspokojováním potřeb. Hodnoty se tvoří a odlišují v procesu socializace.

Hodnoty jsou relativně trvalé osobní předpoklady, které jsou podstatou postojů (Hayesová, 2003).

Čačka (2009) považuje z psychologického hlediska hodnoty za jedinečné a zaměřené na vlastní osobu. Jedná se o snahy jedince opírající se o vlastní ideje a zkušenosti.

Hodnotou nazývá Kučerová (1994) všechno, co jedinci dává pocit uspokojení jeho potřeb. V užším smyslu slova je můžeme vymežit jako základní kulturní kategorie, odpovídající potřebám etickým, estetickým a kulturním. Jejich posláním není jen uspokojení citů, ale i jejich probouzení, obohacování, rozvíjení.

Životní hodnoty podle Maslowa ztělesňují osobní představu dokonalého světa, smysl našeho žití. Jejich uspokojování naplňuje jedince největším štěstím a radostí (Čačka, 2000).

Nakonečný (2013) považuje za důležité odlišovat hodnoty osobní, individuální a hodnoty obecné, jimiž se zabývá axiologie. Každý jednotlivec má tyto hodnoty charakteristické, tyto nejsou vždy shodné s hodnotami obecnými. Podle autora se aplikace těchto hodnot do života chápe jako životní styl. Osobní hodnoty můžeme tedy chápat jako výsledek hodnotícího procesu jednotlivce, výsledky hodnocení všech členů společnosti jsou hodnoty obecné.

Hodnoty jako společenské standardy, které regulují chování a činnost jedinců ve společnosti. Hodnoty jsou určující pro to, co je potřeba oceňovat, dělat a k čemu směřovat (Popović in Capirpaloglu, 2004).

Capirpaloglu (2004) vymezuje hodnoty jako získané dispozice k žádoucímu jednání a směřování k cíli.

Průcha, Walterová a Mareš (2009) vidí počátek hodnot v socializaci a enkulturaci. Jsou hodnoty sdílené společností nebo celými skupinami. Některé, například morální hodnoty, jsou absolutní trvalou hodnotou, jiné mají krátké trvání.

Hodnoty reprezentují žádoucí, především vědomé sklony ustanovující bio-psycho-socio-duchovní základ lidského žití (Helus, 2007).

Pozitivní hodnoty můžeme tedy vnímat jako představu o dobrém, vhodném, prospěšném, negativní pak představují to špatné, nevhodné a neprospěšné. Mezi nejvýznamnější hodnoty řadíme zdraví, lásku, rodinu, svobodu, úctu, víru, práci, majetek, solidaritu, vzdělání a další.

Hodnotové postoje (orientace)

Pro hodnotové postoje, hodnotovou orientaci se používají synonyma jako hodnotový systém, hodnotová hierarchie, hodnotový rámec, životní hodnoty, v laickém případě hovoříme o žebříčku hodnot a jiných. Existuje hodnotová orientace individuální i celoskupinová neboli celospolečenská, která je pro jedince základem k utváření individuální hierarchie hodnot.

Podle Říčana (2007) jsou hodnoty, hodnotové orientace nebo lidově řečeno žebříček hodnot jeden pojem. Hodnotami nazývá nejobecnější postoje, určující orientaci a životní styl člověka, můžeme je podle něj však nazývat i hodnotové orientace nebo lidově řečeno žebříček hodnot. Může se tedy jednat o postoje zaměřeny na jednotlivé objekty, ale mohou být i obecnější, rozvětvenější.

Podobný názor zastává i Prudký (2009), podle něhož jsou sousloví hodnotové preference, hodnotový rámec, hodnotový žebříček, hodnotová orientace, životní hodnoty nebo hodnoty životních etap, základ vnitřního složení pojmu hodnoty.

Obsah postojů podle Nakonečného (1995) tvoří vztah k hodnotám, tudíž postoj představuje hodnotící vztah směrem k něčemu.

Çakirpaloglu (2004) píše, že lidské hodnoty a morální vědomí jedince jsou ovlivněny fylogenetickým a ontogenetickým procesem. Je tedy nutné, aby v procesu hodnocení byl kladen důraz na vývoj poznávacích schopností, sociálního učení a obecné vývojové faktory.

Hodnotové postoje představují hodnoty a ideály, které jsou pro člověka důležité a souvisí s životním stylem. Hodnocení každého jedince ovlivňují mravy a zvyklosti společnosti, ve které žije. Hodnotová orientaci tvoří vrozené dispozice a vliv vnějších činitelů. Životní styly

jsou utvářeny osobními zvláštnostmi člověka, dlouhodobými nároky, jejichž opakované zvládnání představuje typické znaky životního stylu (Kraus, 2001).

Mezi asi nejznámější mravní normy utvářející hodnotové postoje patří Desatero Božích přikázání, které zní:

1. Nebudeš mít jiného boha mimo mne.
2. Nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha.
3. Pamatuj na den odpočinku, že ti má být svatý.
4. Cti svého otce i matku, abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.
5. Nezabiješ.
6. Nesesmilníš.
7. Nepokradeš.
8. Nevydáš proti svému bližnímu křivé svědectví.
9. Nebudeš dychtit po domě svého bližního.
10. Nebudeš dychtit po ženě svého bližního, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu (Bible, 1993).

Při práci s adolescenty a zkoumání jejich jednání je velmi důležité pochopit především jejich hodnoty, které hrají důležitou roli v životě každého člověka. Hodnotový systém jednotlivých studentů je utvářen jednáním a chováním, které považují za důležité a významné, opakem je snaha vyhybat se jednáním, které považují za hodnotově špatné, nevhodné. Hodnoty, jež vyznávají, ovlivňují nejen jejich chování, ale také vztahy, motivaci, rozhodování. Určí smysl toho, co považují za špatné a dobré. Pomáhají v rozhodování, co je důležitější, potřebnější. V této souvislosti můžeme pozorovat vliv morálního vývoje na hodnotové postoje. Hodnoty jsou zahrnuty i v životních potřebách a cílech, protože ty se podílí na našich činnostech svým působením.

2.3 Klasifikace (členění) hodnot a hodnotových orientací

Hodnoty a hodnotové orientace můžeme klasifikovat podle mnoha kritérií.

Říčan (2017) uvádí, že k neznámějším z klasifikací hodnot, které sestavili psychologové, platí dodnes hodnotové orientace německého autora Sprangera. Ten rozlišoval typ teoretický, ekonomický, estetický, sociální, politický a náboženský.

- teoretický typ-zaměřen na uvažování, kritiku, hledání pravdy, je racionální až intelektualistický,
- ekonomický typ-zaměřen na prosperitu a hromadění majetku, všechno poměřuje praktičností a užitečností,
- estetický typ-nejdůležitější je pro něj forma a harmonie, směřuje k soběstačnosti a individualismu,
- sociální typ-zaměřen na nesobeckost, altruista, nejdůležitější je pro něj láska k lidem,
- politický typ-zaměřen na soutěživost, vliv, ovládnutí druhých, nejvyšší hodnotou je pro něj moc,
- náboženský typ-zaměřen na absolutní hodnoty, nejvyšší hodnotou je jednota.

Jednoduché klasifikace přináší Hartl (2009). Hodnoty dělí na:

- žádoucí – pozitivní,
- nežádoucí – negativní,
- dále rozlišuje hodnoty relativní a absolutní,
- hodnoty přímé a nepřímé.

Dle dimenzí, ve kterých člověk prožívá sebe i svět, klasifikuje hodnoty Kučerová (1996):

1. hodnoty přírodní:

- hodnoty životní (vitální) - jsou potřeby podmíněnosti a existence přírodní, jedná se o tendenci prosadit, uchovat, udržet a rozvinout život jedince, organismu či druhu. Patří sem tělesné blaho, zdraví, zdatnost, uspokojení

všech smyslů a svěžest. Jelikož je pro každého jedince život nevýslovnou cenou, jsou tyto hodnoty pocíťovány jako nejintenzivnější.

- hodnoty sociální – podmíněny vztahy jedince k sobě samému mezi lidmi, i k lidem samotným. Tyto hodnoty má člověk shodné s ostatními živočichy. Každý jedinec touží po vzájemnosti, citové odezvě, družnosti, chce být milován a zároveň milovat. Na opačné straně má také potřeby sobecké, jako je touha po uznání, uplatnění, úspěchu či ocenění. Žádoucí mezilidské vztahy a city jsou nejdůležitějšími sociálními hodnotami.
2. hodnoty civilizační - činí člověka nezávislým na přírodním prostředí, vyváří materiální kulturu, má z nich komfort a užitek. Jsou výsledkem a také podmínkou společenské organizace, výroby a směny, komunikace, i společenského poznání.
 3. hodnoty duchovní – jedná se o kulturu v užším slova smyslu, o lidskou osobnost a její vnitřní bohatství. Vychází z touhy hledat smysl a podstatu, krásu, pravdu, dobro, svobodu, řád lidského života a vědomou lidskost. Utváří se v sebevýrazu (utváření dle zákonů umění a krásy), sebeřízení (mravnost, morálka) a sebereflexe (náboženství, filozofie, životní a světový názor). Patří zde úsilí pochopit smysl věcí, plnost života, vzdělanost, intelektuální rozvoj, citové bohatství, význam etiky, estetiky, tvořivé práce, pravdy a také tvůrčí sebevyjádření a sebeuvědomění.

Klasifikace dle Saka (2000) je tvořen metodou párového porovnávání. K vytvoření hodnotových orientací je podle něj důležitá domněnka vnitřní soudržnosti hodnotové orientace jedince, skupiny či generace. Autor pomocí výzkumu vyvodil z jednadvaceti hodnot, za využití faktorové analýzy, zásadní hodnotové zaměření a vytvořil sedm hodnotových klasifikací:

- egoisticko-materialistická orientace hodnot: jedná se o orientaci zaměřenou na hodnoty úspěchu v povolání, platu, prestiže; osobám takto zaměřeným nejde o prospěch a blaho ostatních, nejdůležitější je pro ně úspěch a zisk,
- profesně-rozvojová orientace hodnot: orientace zaměřená na hodnoty zastupující vzdělávání, rozvíjení osobnosti, úspěch v práci a profesi, jenž je smysluplná; osoby vyznávající tuto orientaci jsou zaměřeny na seberozvoj spojený s pracovním vyžitím, v němž volí aktivní přístup, jež je komplexně rozvíjí,

- reprodukční hodnotová orientace: zde jsou zastoupeny hodnoty jako životní partner, láska, rodina, děti; reprodukce, která je v lidech geneticky zakódovaná, zajišťuje, aby lidstvo nevymřelo; pro jedince takto zaměřené je rodina prvotní a důležitou hodnotou, zajišťující stabilitu a bezpečí,
- globální hodnotová orientace: zde se jedná orientaci zaměřenou na hodnoty jako zdravé životní prostředí, zdraví, pacifismus; zdraví se ve většině výzkumů zaměřených na hodnoty drží na nejvyšších příčkách, jako nejzákladnější a nejdůležitější hodnota našich životů; mír ve světě a životní prostředí, které uchováme zdravé a čisté pro nastupující generace, jsou nejdůležitější hodnotou celé společnosti,
- liberální hodnotová orientace: zastupuje hodnoty demokracie, podnikání, svoboda. Nejdůležitější hodnotou, zastupující liberální hodnotovou orientaci, je svoboda. S politikou a ekonomikou společnosti je spjata zejména demokracie a podnikání,
- sociální hodnotová orientace: hodnotami této orientace jsou veřejně prospěšné práce, účast v politickém dění, společenské uznání a altruismus. Ve společnosti se tvoří sociální skupiny, jež mají pro život jedince určitý význam. Příslušnost ke skupině přináší pospolitost a sounáležitost mezi jejími členy. Dochází zde k vzájemné pomoci, nejen naplnění vlastních potřeb. Sociální hodnotovou orientaci můžeme sledovat v několika rovinách. Altruismus, jenž představuje vztah člověka k druhým, je první rovinou, druhou rovinu sledujeme v komunální pomoci, například ve veřejně prospěšných pracích. Politický systém, angažovanost v politice, zastupuje třetí rovinu,
- hédonistická hodnotová orientace: orientace zastupuje hodnoty jako zájmy, láska, koníčky, přátelství. Je zaměřená na nezávazné a do určité míry svobodné sociální vztahy, nevyžaduje kooperaci s druhými a odpovědnost. Jedná se o opak hodnot jako práce, zisky, politická participace, rodina (Sak, 2000).

Nakonečný (1999) dělí hodnoty ze základního pohledu na obecné a instrumentální:

- obecné - zastupují hodnoty smyslu života-moudrost, svoboda, štěstí,
- instrumentální - jsou hodnoty, díky nimž dochází k naplnění obecných hodnot a smyslu života.

Kritériem k členění hodnot může být například, jaký jedinec tyto hodnoty vyznává, jakého původu tyto hodnoty jsou, role a pozice hodnoty v hierarchii hodnot. Dále jaký má vztah k člověku a živočichům, podstata hodnoty, její stupeň obecnosti, obsah, na jakou oblast směřuje. Vzdálenost hodnoty od osoby, jakou má intenzitu, umístění, zakotvenost, účinek, přístup ke skutečnosti, časový rozměr, její induktivní a deduktivní přístup, velikost hodnoty a její intenzita (Cakirpaloglu, 2004).

Maslow vytvořil hierarchicky uspořádané hodnoty, ve kterých rozlišuje D-hodnoty, které mají původ ve fyzickém nedostatku, popřípadě nadbytku, tyto jsou biologické podstaty a B-hodnoty, nebo také hodnoty bytí, založené na tendenci k růstu osobnosti. Jeho rozdělení hodnot je shodné s rozdělením potřeb (Cakirpaloglu, 2004).

2.4 Výchova k hodnotám v rodině

Děti je potřebné vychovávat k hodnotám lásky, tolerance, slušnosti, solidarity, přátelství, dobra, úcty (Bakošová, 2008).

Výchovným prostředím rodiny myslíme **v širším smyslu** demografické, kulturní, psychologické a ekonomické podmínky, hodnotovou orientaci, životní styl a modely výchovy v rodině. Jedná se o nezáměrné výchovné prostředí. Naproti tomu **v užším smyslu** hovoříme o podnětnosti uvedených podmínek, ve spolupráci s výchovným procesem, styly výchovy a cíli rodinné výchovy (Bakošová, 2008).

V zahraniční i domácí literatuře tvoří kvalita výchovného prostředí rodiny široké spektrum názorů, od otázek výchovy v rodině, typů rodičovských pozic nebo modelů, stylů výchovy, hodnotovou orientaci, kvalitu rodičovství, klidnou atmosféru v rodině, až po přijetí dětí a rodičovskou lásku k nim. Dále sem patří i množství informačních a vzdělávacích podnětů, jež rozvíjejí osobnost dítěte, a také životní styl, hodnoty a etické normy, které jsou důležité pro rodiče (Bakošová, 2008).

Rodina má rozvíjet:

- **vztah k sobě samému** – tento vztah má být podmíněný láskou a úctou k životu, dodržování životního stylu, zabezpečení vzdělání, zachování zdraví. Učit svobodě v rozhodování a zodpovědnosti za své činy má u dítěte rodinná výchova. Je potřeba

vychovávat osobnost s dobrým hodnotovým základem, která bude umět sladit společenské a individuální požadavky a získá životní moudrost,

- **vztah k společnosti, k lidem, k rodině** – budovat dobré vztahy k druhým, občanskou spolupráci, schopnost kooperace, umění přizpůsobit se, vést a rozhodovat – to jsou základy modelu, jež se děti učí v rodině. Děti se jej učí ve svých rodinách vztahem rodičů k prarodičům a širší rodině. Kvůli geografické vzdálenosti jsou často tyto vztahy nerozvinuté, utváří se jen příležitostně přes svátky nebo prázdniny,
- **vztah k přírodě** – v rodině mají být děti vychovávány k lásce k přírodě, k její ochraně. Poznávání přírody a odhalování její perspektivy má vést děti k pozitivnímu vztahu k ní založenému na dobrém příkladu rodičů (Bakošová, 2008).

Vážným **ohrožením rodinné výchovy** se může stát nezáměrné výchovné působení, zvláště vliv televize, DVD, filmů, počítačů. Nejen násilí, které tyto vlivy nabízí, ale také nezdravé mezilidské vztahy, předčasný sexuální život mezi mladými ve filmech ničí snahy rodičů v rodinné výchově. O důsledcích toho nezáměrného působení by rodiče měli s dětmi otevřeně hovořit (Bakošová, 2008).

Styly výchovy v rodině

Dle Bakošové (2008) představuje styl výchovy pravidla, jimiž se rodiče řídí ve výchově svých dětí.

Styl nebo model výchovy, který je **založený na lásce rodičů k dítěti** - dítě je přijímané, jedná se s ním něžně, poskytuje dítěti normální vývoj. Pokud se naopak jedná o **odmítnuté dítě**, se kterým rodiče jednají tvrdě, nejsou mu umožněny kontakty, rozvíjí se u něj emocionální nerovnováha, agrese. **Nároční rodiče**, ti nepřijímají dítě jaké je, nechválí a neustále jej napomínají, vychovávají z dítěte frustrovaného člověka s nedostatkem sebedůvěry. Pokud ve výchovném stylu převažuje **přehnaná péče**, kdy rodiče obětují svůj život dítěti a omezují jeho svobodu, vychovávají člověka nesamostatného, infantilního v sociálních vztazích (Bakošová, 2008).

Matějček (2017) při dosahování výchovných cílů vidí důležitost v **individuálním přístupu**. Píše, že s každým jedincem je potřebné jednat jiným způsobem, chceme-li dosáhnout stejného výchovného cíle, to znamená souladu a nejvhodnějšího rozvoje jejich osobnosti.

V knize Co, kdy a jak ve výchově dětí píše Matějček (2000), že výchovný styl **odměn a trestů**, pokud je správně zvolený, přispívá k tvorbě správných návyků, ale nezvládá výchovu k zodpovědnosti. Nutné je podporovat v jedinci nesobeckost a učit jej tak, aby dokázalo vnímat a tolerovat zájmy a práva jiných.

Klasifikace výchovných stylů

Mezi tradiční klasifikace výchovných stylů v rodině patří styl autokratický (autoritativní, dominantní), liberální a demokratický (sociálně integrační). Dělí se podle norem, které se vyskytují v dané rodině, a podle toho, kdo tyto normy vytváří a kdo se jimi řídí.

- autokratický výchovný styl – je typický nařizováním, povinnostmi, zákazy, tresty; vyžaduje se úcta k autoritě, pro děti se zde zpravidla nenachází pochopení, nesouhlas se trestá; nedává dítěti možnost vlastní iniciativy a samostatnosti,
- liberální výchovný styl – je charakteristický slabým nebo žádným vedením; rodič dítě výchovně nevede vůbec nebo jen málo, na dítě neklade velké požadavky; pokud nějaký požadavek zadá, nekontroluje jej; ponechává dítěti přílišnou volnost, dítě nemá pravidla; chybí jim stanovené hranice chování, jež by jim vymezily prostor působnosti, bezpečí a jistoty,
- demokratický výchovný styl (sociálně integrační) - je považován za optimální; s dítětem se jedná s respektem, má právo rozhodovat, zároveň jsou ale rodiči nastaveny hranice; rodič poskytuje dítěti svobodu, umožňuje mu rozhodovat, zohledňuje názory a přání a potřeby dítěte; dítě dostává na výběr s několika možnostmi, je zde prostor pro individualitu a pochopení, rodič se nezříká zodpovědnosti za výchovu (Čáp, Čechová, Boschek, 2000)

Dítě, které je vychovááno v harmonické rodině, se učí přebírat způsoby chování, přejímá životní hodnoty a styl života od svých rodičů. Seznamuje se zde domácími pracemi, učí se poznávat hodnotu peněz. Vliv na ně má vzájemná láska rodičů i jiné vzory z okolního prostředí. Vzniká zde také obraz manželského soužití i svého budoucího partnera.

Členění výchovných stylů podle vhodnosti

Valášek (2000) uvádí jako **vhodné výchovné styly**, které rozvíjí individuum každého dítěte:

- podpora jeho sebevědomí,
- dostatek času na dítě ze strany rodičů,
- zájem o dítě, o jeho školní výsledky, koníčky, zájmy, kamarády,
- podpora jeho samostatnosti,
- pocit bezpečí,
- podpora jeho sebevědomí,
- projevy lásky,
- umožnit mu projevit se,
- brát ho vážně a přijímat za všech okolností,
- všestranný rozvoj dítěte,
- pomáhat mu při řešení problémů.

Nevhodné výchovné styly vedou vždy k negativním projevům chování u dětí. Jejich následkem dochází k citové deprivaci, agresi, strádání, apatii, regresi a jiným nepříznivým jevům. Výčet nevhodných výchovných stylů dle Valáška (2000):

- autoritativní výchova – rodiče vyžadují od dítěte naprosté podřízení, výchova je založena na příkazech, zákazech, odměnách, trestech,
- nedostatečná výchova – rodiče nemají na dítě čas, nevěnují se mu, dítě má pocit nezávislosti na rodičích, nejsou mu vzorem,
- výchova laxní – projevy dětí nemají žádnou odezvu, děti nemají vzor z rodiny do života, do svých partnerských vztahů,
- hypersenzitivní výchova – dítě hýčkáno, rozmazlováno, opičí láska,
- výchova pedocentrická – dítě je ve středu zájmu rodiny, určuje si, co chce dělat, mívá často problémy v kolektivu,

- repulzivní (zavrhující) rodinná výchova – dítě je odmítáno, odstrkováno, nepřijímáno takové, jaké je,
- degradující (deklasující) výchova – podceňování dítěte, snižování sebevědomí, zesměšňování,
- výchova merkantilní (kupecká) - bezdůvodné odměňování dítěte (množství hraček),
- výchova preferující – u vícečlenných rodin, přednost jednoho dítěte před druhým,
- brutální výchova – tělesné a duševní týrání,
- perfekcionista výchova – ambice rodičů přenášené na dítě.

3 STŘEDOŠKOLSKÉ OBDOBÍ

Pokud se chceme zajímat o středoškolské období, musíme si jej nejprve vymežit. Jedná se o období, ve kterém většina jedinců – středoškoláků, navštěvuje střední školu, tedy o životní období mezi 15. - 21. rokem věku.

Mezi základní pojmy tohoto období patří středoškoláci, mládí a adolescence neboli dospívání.

Vymezení pojmů dle jednotlivých autorů:

Středoškoláci – jsou jedinci, nacházející se v období mezi dětstvím a dospělostí. Toto období se označuje jako mládí, a také období mládeže. Studenti střední školy jsou tedy členy sociální skupiny zvané mládež. O životním období mládeže se hovoří zhruba od počátku 20. století (Ondrejko, 1997).

Mládež – Kraus (2006) vymezuje mládež jako sociální skupinu, jež se ještě neuplatňuje v pracovní ani společenské oblasti. Jedná se o občany, jež už nejsou dětmi, nepatří zatím mezi dospělé.

Adolescent – označení mládež ve svém Sociologickém slovníku Jandourek (2001) neuvádí. Používá jen termín „adolescence“ a čas mládí popisuje jako životní období nacházející se v rozmezí dětství a dospělosti.

V současnosti se pro mládí užívá, jak už je výše uvedeno, termín **adolescence**. Pochází z latinského *adolescere*, což značí dorůst, mohutnět, dospívat. Termín *adolescenti* využívá především psychologie a sociologie. Pedagogika více používá označení mládež (Macek, 2003).

Věkovou skupinu adolescentů označují Langmeier a Krejčíková(2006) jako dorost, teenagery, mladistvé.

Vymezení období adolescence

Adolescenci můžeme dle Macka (2003) dělit do tří období:

- adolescence časná: 10 (11) – 13 let,

- adolescence střední: 14 – 16 let,
- adolescence pozdní: 17 – 20 let i daleko déle.

Dělení dle Vágnerové (2012):

- raná adolescence 11 – 15 let,
- pozdní adolescence: 15 – 20 let.

Vágnerová (2012) definuje období pozdní adolescence, do které spadá středoškolská mládež, psychickou a sociální variabilitou. Nastává zde změna osobnosti dospívajícího a jeho společenského postavení.

V jednom věkovém rozmezí uvádí adolescenci Říčan (2007), jedná se o 15-20 let. Stejně rozmezí uvádí i Průcha, Walterová a Mareš (1998) a další odborníci.

Podobně uvádí adolescentní věk Langmeier a Krejčíková (2006), podle kterých se adolescence pohybuje v rozmezí 15-22 let.

Kraus (2006) považuje za nejdůležitější znak mládeže věk. Uvádí, že Pedagogický slovník udává věk 15-25let, dokumenty UNESCO hovoří o vrchní hranici 26 let a v materiálech OSN se uvádí věk mezi 15-24 lety. Jiné statistiky určují věk mládeže do 29 let.

Z tohoto výčtu je tedy patrné, že definování této skupiny není zcela jednoznačné. Středoškolské období trvá od 15 do 21 let věku jedince, podle věku nástupu do školní docházky a jiných okolností, se výjimečně může jednat i o věk vyšší. Proto v naší práci dále používáme pojem adolescent.

3.1 Osobnost adolescenta

V období mezi 10. až 20. rokem života dochází ke komplexní proměně osobnosti. Důležité změny nastávají v oblasti psychické, biologické i sociální.

Velkým vývojem prochází osobnost adolescenta, zvláště v počátcích tohoto období, kdy se projevuje velká nestabilita. Následně nastává stabilizace osobnosti a příměst k lidem. Janošová (2016) vidí jako jeden z cílů adolescence právě dosažení určité míry stability osobnosti a integrace.

Vágnerová (2012) období pozdní adolescence vnímá jako dobu komplexnějších proměn v psychosociální oblasti, změnou osobnosti dospívajícího a jeho společenského postavení. Nastává potvrzení sociální identity, adolescent přijímá nové role.

Říčan (2010) adolescenci vnímá jako období hledání vlastní identity. To často vede k řadě vnitřních konfliktů vedoucích ke krizi vnitřní identity.

Podle Langmeiera a Krejčíkové (2006) osobnost adolescenta ovlivňují zásadní změny psychické, biologické a sociální, jejich vývoj ovšem není vždy společný. Adolescent nejprve dozrává po stránce biologické, teprve později po stránce psychické a sociální.

Osobnostní rysy, kterými se celkově adolescence vyznačuje, je velké sebevědomí, dychtivost po samostatnosti, volnost v jednání a myšlení a velká kritičnost (Kraus, 1999).

V období adolescence dochází podle Čačky (2009) k psychickému osamostatňování, zlepšování vztahů s okolím, postupné stabilizaci a zlepšení výkonosti. Je to období zpomalení až zastavení růstu. V oblasti myšlení se projevuje flexibilita, divergentní myšlení a nové způsoby řešení. Adolescenti dávají přednost rychlému a zásadnímu řešení problémů, rychlému dosahování cílů. V tomto období už jedinec zná své silné a slabé stránky, svou hodnotu, vyrovnává se lépe s neúspěchem. Potřebuje prezentovat svůj úspěch. Dosažením plnoletosti získává novou sociální pozici, která přináší zodpovědnost. Plnoletý adolescent je stále často závislý na své rodině, buduje trvalejší vztahy, více se zajímá o svou budoucnost.

3.2 Proměny hodnot adolescentů

Během období adolescence dochází přirozeně nejen ke změnám v oblasti psychické, biologické a sociální, ale také ke změně hodnotových postojů. Působí na něj především prostředí, ve kterém se pohybuje. Nastává období objevování nových poznatků, norem a hodnot společnosti, zde na něj působí celá řada podnětů, které jeho hodnoty ovlivňují. Jako velmi důležitá se i nadále jeví rodina, ale velmi podstatně zde působí vrstevnická skupina.

Ve vztahu k rodičům

Dle Vágnerové (2014) představuje rodina pro adolescenta důležité sociální zázemí, kam se s oblibou navrácí, i přesto, že nejtěsnější pouta s ní už rozvázal. Vzájemné vztahy jsou na konci adolescence většinou vyřešeny a stabilní.

Kvůli strachu ze ztráty původních jistot dochází k přenesení citových vztahů, spolu s přeháněním odlišností, po nichž se adolescent pídí v názorech, v zájmech, v hodnotách a v chování rodičů a osob, které jsou mu nyní blízké. Langmajer a Krejčíková (2006) uvádí, že často dochází ke vzpouře proti rodičům, kterým vyčítají fiktivní nebo reálné nedostatky, kritizují je, odmítají projevy lásky a něžnosti.

V dospívání dochází ve vztahu k rodičům ke ztrátě jejich původního vlivu. Rodiče a jejich styl života hodnotí značně kriticky. S končícím obdobím adolescence ubývá i oboustranného napětí a konfliktů. Vzájemné vztahy se ustálí většinou před dvacátým rokem dospívajícího (Říčan, 2006).

U vyspělých adolescentů dochází ve věku kolem 20. roku k seskupení hodnot do poměrně stabilní struktury (Čačka, 2009).

Hodnoty, jež přijímal adolescent od rodičů, prochází během adolescentní separace proměnou. Nejedná se o odmítání a popírání těchto hodnot, adolescent se však musí přesvědčit o jejich smyslu a platnosti vlastní zkušeností. Hodnoty zafixované v dětství nepozbývají svůj význam, ani v situaci opravdového rozchodu s rodiči (Vágnerová, 2014).

V adolescenci však nedochází k vnímání změn v rodinných vztazích u všech jedinců a za každé situace stejně. Jestliže rodina nenaplňovala u jedince pocit bezpečí a jistoty, mohou být vazby s rodiči porušeny. Slabé, přehnané nebo zidealizované citové vazby zabraňují procesu osamostatňování jedince, neboť jedinec nedisponuje dostatečnou zkušeností (Vágnerová, 2005).

Hodnotový systém adolescentů není ještě úplně dokončen. Tvorba a přeměna hodnotové orientace přichází se znalostí nových informací, se setkáním různých životních situací a vlivem jiných podnětů. Utváření hodnotového systému jedince v dnešní době probíhá ve složitých podmínkách, poněvadž dnešní společnost ukazuje, že lze jednat i v protikladu s jejím hodnotovým systémem (Sak a Saková, 2004).

Jedinec si formuje názor na svět pod vlivem tradic své rodiny, proto můžeme předpokládat, že i když je na čas opustí, znovu se k nim přikloní (Matoušek, 1997).

Pokud rodina různým způsobem posiluje nežádoucí chování a nerozvíjí přijatelné vzorce chování, vytváří předpoklad k nežádoucímu chování dětí. Velký vliv má i to, jak kvalitní je rodinný život a jeho disharmoničnost (Vágnerová, 2008).

Ve vztahu k vrstevníkům

Zásadní úlohu v tvorbě hodnotové orientace zastává podle Heluse (2007) socializace a výchova. Hodnoty se u adolescentů přirozeně tvoří zejména v rodině, ve škole a mimoškolních aktivitách. Nejvíce jsou ovlivněni rodiči, sourozenci, prarodiči, pedagogy, učiteli a vychovateli, instruktory, ale také přáteli a kamarády. Rozhodující pro hodnotový žebříček adolescenta je především sociální status a jeho vrstevnické vztahy. Hodnoty, které přijal za své jako nejdůležitější, jsou rozhodné pro zaměřenost chování a motivaci jedince, působí mu pocity nespokojenosti nebo spokojenosti, jsou původcem sociálního vyloučení či sociálního uspokojení.

Nejvýznamnějším zdrojem opory, ať už sociální nebo emoční, jsou v adolescenci vrstevníci (Vágnerová, 2014).

Adolescence je životní etapou, kdy se mladí lidé snaží v primární skupině dosáhnout větší míry samostatnosti. Z tohoto důvodu se odklánějí od rodiny a přiklánějí se k vrstevnické skupině, která poskytuje uznání. V tomto období vzrůstá také k důležitosti vrstevníků jako socializačních činitelů (Jedlička, 2015).

Jako problém spatřuje Čačka (2009) u vrstevnické skupiny její možný záporný vliv na adolescenta.

Problémy vlivu vrstevnické skupiny popisuje Vágnerová (2005):

- jedinci zvyšuje sebevědomí, pokud se ztotožní se skupinou, jež má moc a uznání. Problémem je hlavně to, že na dospívající dělají převážně dojem vlastností považované obecně za nežádoucí. Patřit k partě a vyjadřovat to stylizací oblečení a úpravou zevnějšku může být pouhým vyjádřením potřeby potvrdit svou významnost,
- alternativou je členství v partě šířící násilí a intoleranci. Jedinec experimentuje s rolami agresivními nebo dominantními. Tito často ke konci adolescence partu opouští, pokud mají fungující sociální zázemí a jiné životní šance. Jinak přistupují k členství jedinci pocházející z dysfunkčních rodin a od dětství frustrovaní, kteří touží získat pro ně přijatelnou sociální pozici. Vlastní důležitost a snahu upoutat pozornost získávají násilným chováním. To může mít stupňující tendenci,

- ve skupině může jedinec nalézt přijatelnou sebeúctu, musí se jí však přizpůsobit, respektovat a přijmout její pravidla. Pokud nemá potřebné sociální zázemí, ztrácí důvod k opuštění skupiny. Členství v partě se projevuje chováním a změnou postoje i ke škole. Jedinec neuznává pravidla, odmítá povinnosti. Riziko asociálního chování, užívání drog a alkoholu je vyšší. Učitelé mají problém s udělováním obvyklých sankcí, jelikož jsou těmto jedincům lhostejné.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 ÚVOD K VÝZKUMNÉ ČÁSTI

Vzhledem k tomu, že pracuji na střední škole jako asistent pedagoga a jsem v dennodenním kontaktu se středoškoláky, vnímám také jejich rozdílnosti v oblasti hodnotových postojů. Jelikož mě začalo zajímat, jaký vliv na změnu postojů převzatých z rodinného prostředí, které si každý jedinec utváří už v průběhu primární socializace, má samotná rodina, rozhodla jsem se, že se v praktické části práce pokusím výzkumem prokázat, jak může rodinné prostředí ovlivnit změny v hodnotových postojích středoškoláků. Výzkum se zaměřil především na to, jaký vliv na hodnotové postoje má rodinné prostředí. Zkoumá, jaké skutečnosti, jež se v rodině vyskytují, mají vliv na změnu hodnotových postojů.

4.1 Výzkumný problém

Výzkumným problémem je zjistit, jak rodinné prostředí ovlivňuje hodnotové postoje ve středoškolském období, tedy u adolescentů. Hodnotové postoje jsou odrazem mnoha faktorů. Rodinné prostředí je faktor, který na jedince působí v primární socializaci, ale jeho vliv pokračuje dále. Matějček (2017) uvádí, že rodinné soužití je neobyčejně účinným nástrojem k utváření hodnot. Rodiče zde utvářejí životní a vývojové prostředí svými znalostmi, postoji, svou vnitřní připraveností. Základní funkcí rodiny je zajistit všem svým členům citové uspokojení a přípravu pro život ve společnosti. Osobnost dítěte totiž vyrůstá z vřelých a citových vztahů v rodině. Také dle Nakonečného (1999) se v rodinném prostředí utvářejí hlavní psychické funkce potřebné pro osvojení diferencovaných vzorců chování, pro verbální komunikaci, pro schopnost oceňování hodnoty a nabytí sebekontroly. Jelikož u středoškoláků dochází vlivem osamostatňování ke změnám postojů ve směru k hodnotám převzatým z rodinného prostředí, zajímá mě, jaké skutečnosti a jakým směrem mění přístup k hodnotám převzatých z rodinného prostředí. V zadání bakalářské je uveden způsob realizace kvalitativního výzkumu formou kazuistiky, vzhledem k charakteru dat potřebných k výzkumu a období výzkumu probíhajícího v době karantén a izolací v důsledku výskytu onemocnění Covid 19, jsme se nakonec, po konzultaci s vedoucí práce, rozhodly pro výzkum kvantitativní, formou dotazníkového šetření, které proběhlo online a lépe pomohlo získat data potřebná k výzkumu.

4.2 Výzkumné cíle a formulace hypotéz

V praktické části bakalářské práce se na základě výzkumného problému stanovily cíle výzkumu.

Hlavní cíl: Zjistit, jak rodinné prostředí ovlivňuje hodnotové postoje středoškoláků.

Dílčí cíle:

1. Zjistit, na koho se středoškoláci obrací při řešení svých problémů.
2. Zjistit, jak chování rodičů ovlivňuje hodnotové postoje středoškoláků.
3. Zjistit, jak krizové situace v rodině ovlivňují hodnotové postoje středoškoláků.
4. Zjistit, kdo nyní nejvíce ovlivňuje hodnotové postoje středoškoláků.
5. Zjistit, odkud převzaté hodnoty jsou pro ně ty vůbec nejdůležitější.
6. Zjistit, jakou důležitost bude mít hodnota „Rodina“.

Dále z cílů stanovujeme hypotézy. Chrástka (2007) uvádí, že pokud formulujeme hypotézy výzkumu, jedná se vždy o hypotézy věcné.

Hypotézy:

H₁ Předpokládáme, že středoškoláci řeší problémy nejvíce s kamarády.

H₂ Předpokládáme, že chování rodičů má na hodnotové postoje středoškoláků pozitivní vliv.

H₃ Předpokládáme, že středoškoláci, v jejichž rodině nastaly krizové situace, budou udávat negativní vliv těchto situací na jejich hodnotové postoje.

H₄ Předpokládáme, že nynější největší vliv na středoškoláky budou mít vrstevníci.

H₅ Předpokládáme, že za nejdůležitější budou považovat hodnoty převzaté od vrstevníků.

H₆ Předpokládáme, že hodnota rodiny bude patřit mezi nejdůležitější.

4.3 Metoda sběru dat

Vzhledem ke kvantitativnímu směru výzkumu byla zvolena k získávání dat metoda dotazníku. K zajištění odpovědí jsem sestavila vlastní dotazník, který je k bakalářské práci připojen. Gavora (2001) považuje dotazník za výzkumný nástroj, jež slouží k získávání velkého počtu dat za krátkou dobu. Jeho konstrukce byla stanovena na základě odborné konzultace s vedoucí práce.

V předvýzkumu byl osloven malý počet středoškoláků, kteří dali zpětnou vazbu k struktuře dotazníku a ochotě k jeho vyplnění. Žádný z oslovených žádost o vyplnění neodmítl,

v jednom případě se vyskytl problém s porozuměním otázce, proto byla následně přeformulována.

Pro potřebu získání dat na zodpovězení výzkumných otázek a hypotéz byl sestaven dotazník, který se skládal ze 17 otázek. Část otázek byla uzavřených, u nich byl nabídnut výběr odpovědí, z nichž respondent vybíral nejvhodnější, a část polouzavřených otázek, u nichž byla možnost vybrat z nabízených odpovědí možnost „jiná“ a vlastními slovy vyjádřit stanovisko. Poslední otázka byla složena z 15 hodnot, které měli respondenti přeskládat podle důležitosti od 1 – nejvíce důležitá po 15 – nejméně důležitá. Otázky byly promyšleny za účelem zodpovězení cílů a hypotéz této bakalářské práce.

Dotazník zodpovědělo 142 respondentů, z toho muselo být vyřazeno 6 dotazníků, které obsahovaly vulgarismy. Pro výzkum bylo tedy použito 136 dotazníků.

V úvodu dotazníku byly vynechány otázky směřující k věku a pohlaví respondentů, jelikož byl dotazník rozdán na střední škole, bylo zřejmé, že jiná věková skupina než středoškoláci, tedy adolescenti, odpovídat nebude. Také pohlaví pro náš výzkum nebylo podstatné. V úvodu byly tedy umístěny otázky vztahující se k rodinnému zázemí dotazovaných. Jednalo se o čtyři otázky, které zněly: S kým sdílíte domácnost? Kolik máte sourozenců? Jaký je nejvyšší dosažené vzdělání Vašich rodičů? Jaká je ekonomická situace Vaší rodiny? V prvním bloku otázek byl získán přehled, z jakého rodinného zázemí středoškoláci pocházejí. Další otázky už směřovaly k jádru dotazování. Otázky 5-12 se doptávaly na chování rodičů. Tyto nám ozřejmily, jaký výchovný styl používají rodiče našich respondentů, zda je rodiče podporují v jejich plánech a činnostech, na koho se obrací, pokud mají problémy, jak vnímají chování rodičů k nim. Dotazovaly se na výskyt rizikových jevů v rodině, rodičovský vzor, a zda chování ovlivňuje jejich hodnotové postoje. Otázky 13 a 14 představovaly dotaz na výskyt krizových situací v rodině a jejich vliv na hodnotové postoje středoškoláků, otázka č. 15 zodpovídá otázku: Kdo Vaše hodnotové postoje ovlivňuje nejvíce nyní? V otázce č.16 výběrem z nabízených možností odpovídali respondenti na dotaz, odkud jsou převzaté hodnoty, které nyní považují za nejdůležitější. V poslední otázce středoškoláci seřadili hodnoty podle toho, jak jsou pro ně důležité od 1 do 15. V této práci nebylo důležité zjišťování konkrétních hodnot, tato otázka byla zařazena z důvodu získání odpovědi, jakou důležitost má pro středoškoláky hodnota „rodina“.

Konstrukce dotazníku byla koncipována tak, aby byla získána data k zodpovězení výzkumných cílů a hypotéz.

4.4 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor této práce byl vybrán záměrným výběrem, který vznikl jako výběr průměrných jednotek, které lze ve výzkumu považovat za typický příklad. Pro potřeby mé práce jsem jako respondenty vybrala studenty jedné střední školy na Uherskohradištsku. Tato kategorie byla zvolena záměrně, neboť středoškoláci se nachází v období adolescence ve věku 15-20 let. Tuto podmínku splňují všichni studenti střední školy. Období adolescence lze chápat jako zlomové, adolescenti se snaží o vymanění z vlivu původní rodiny a utváří si vlastní identitu. Vágnerová (2014) uvádí, že hodnoty, jež přijímal adolescent od rodičů, prochází během adolescentní separace proměnou. Nejedná se o odmítání a popírání těchto hodnot, adolescent se však musí vlastní zkušeností přesvědčit o jejich smyslu a platnosti. Dotazníkové šetření probíhalo v období od konce února do poloviny března 2022. Jako pedagogický pracovník této školy jsem měla možnost zadat dotazník osobně formou online sběru dat, tím se zajistilo i odevzdání dotazníků od studentů, kteří ten den nebyli účastni ve výuce, s možností vypracování doma. Skutil (2011) považují osobní zadávání dotazníku za nejlepší způsob. Předchází se tak možným nedorozuměním a lze zodpovědět na případné dotazy. Studenti byli předem seznámeni s dobrovolností, se skutečností, že dotazník poslouží pouze pro účely mé bakalářské práce, a také, že poskytnutá data budou zcela anonymní. Poté jsem studentům vysvětlila základní pojmy, aby nedošlo k nesprávnému pochopení otázek a tím ke zkreslení výsledků.

5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

Tato kapitola se zaměřuje na analýzu a interpretaci dat získaných od respondentů. První podkapitola: Vyhodnocení dotazníku ukázala nasbíraná data, která byla vypočítána s pomocí dat v tabulkovém procesoru Microsoft Excel, následně tříděna a analyzována. Výsledkem jsou odpovědi na otázky zpracované do přehledných tabulek, jejichž součástí je popis samotných výsledků. V další kapitole se zaměříme na ověřování stanovených cílů a hypotéz.

5.1 Vyhodnocení dotazníku

Cílem prvních čtyř otázek bylo zjistit, z jakého rodinného zázemí naši respondenti pocházejí.

Tabulka 1 znázorňuje odpovědi na otázku: S kým sdílíš domácnost?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
S oběma rodiči	86	63,2 %
S jedním rodičem a jeho novým partnerem	22	16,2 %
S jedním rodičem	16	11,8 %
Jiná	8	5,9 %
V náhradní rodině	4	2,9 %

Tabulka 1 Sdílení domácnosti

Z výsledků je zřejmé, že nejvíce respondentů 63,2 % žije v úplné rodině s oběma rodiči. Na druhém místě se 16,2 % umístily rodiny, ve kterých žije ve společné domácnosti respondent s jedním rodičem a jeho novým partnerem. Společně s jedním rodičem žije 11,8 % respondentů. Jiná odpověď se vyskytla u 5,9 % respondentů a na posledním místě je zastoupena náhradní rodina s 2,9 %. V případě odpovědi „jiná“ se nejčastěji vyskytly odpovědi: S přítelem, se sestrou, ve střídavé péči, s mamkou, babičkou a dědou.

Tabulka 2 znázorňuje odpovědi na otázku: Kolik máš sourozenců?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Jednoho	74	54,4 %
Dva	38	27,9 %
Tři a více	18	13,2 %
Žádné	6	4,4 %

Tabulka 2 Sourozenci

Nejvíce odpovědí získal jeden sourozenec s 54,4 % responzí. Téměř o polovinu méně, 27,9 % respondentů uvedlo sourozence dva. Tři a více sourozenců má 13,2 % respondentů a nejméně zastoupení v 4,4 % jsou jedináčci.

Tabulka 3 znázorňuje odpověď na otázku: Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání rodičů?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Středoškolské	73	53,7 %
Vyučení	41	30,1 %
Vysokoškolské	20	14,7 %
Základní	2	1,5 %

Tabulka 3 Vzdělání rodičů

Většina 53,7 % respondentů uvedla jako nejvyšší dosažené vzdělání rodičů středoškolské. Druhé místo s 30,1% zastupují rodiče vyučení. Vysokoškolsky vzdělaní rodiče obsadili třetí místo se 14,7 %. Jako základní vzdělání rodičů uvedlo 1,5 % respondentů.

Tabulka 4 znázorňuje odpovědi na otázku: Jaká je ekonomická situace Vaší rodiny?

Možnosti odpovědi	Responzí	Podíl
Dobrá	66	48,5 %
Velmi dobrá	60	44,1 %
Uspokojivá	10	7,4 %
Neuspokojivá	0	0,0 %

Tabulka 4 Ekonomická situace

Z odpovědí je zřejmé, že ekonomická situace v rodinách respondentů je dobrá, což představuje 48,5 % odpovědí. Následuje odpověď „velmi dobrá“ jen s malým rozdílem, v celkem 44,1 % zastoupení. Jako uspokojivou uvedlo ekonomickou situaci v rodině 7,4 % respondentů. Žádný z respondentů nevedl neuspokojivou ekonomickou situaci rodiny.

Cílem dalších sedmi otázek je získat přehled o chování rodičů respondentů.

Tabulka 5 znázorňuje otázku: Jaký výchovný styl používají Vaši rodiče?

Možnosti odpovědi	Responzí	Podíl
Demokratický	86	63,2 %
Autoritářský	33	24,3 %
Liberální	17	12,5 %

Tabulka 5 Výchovný styl

Nejčastějším výchovným stylem rodičů je demokratický výchovný styl v zastoupení 63,2 % responzí. Téměř o 40 % méně, 24,3 % respondentů udává autoritářský výchovný styl a na posledním místě se umístil liberální výchovný styl v 12,3% zastoupení.

Tabulka 6 znázorňuje odpověď na otázku: Rodiče Vás v plánech a činnostech:

Možnosti odpovědi	Responzí	Podíl
Spíše podporují	66	48,5 %
Vždy podporují	48	35,3 %
Spíše nepodporují	18	13,2 %
Vůbec nepodporují	4	2,9 %

Tabulka 6 Podpora od rodičů

Z tabulky je zřejmé, že podporu ze strany rodičů cítí většina respondentů. Jako odpověď vybralo možnost „spíše podporují“ 48,5 % respondentů. Druhé místo obsadila možnost „vždy podporují“, v 35,3% zastoupení. Spíše nepodporovanými se cítí být 13,2 % respondentů a vůbec žádnou podporu jich ze strany rodičů necítí 2,9 %.

Tabulka 7 znázorňuje odpovědi na otázku: Na koho se obracíte se svými problémy?

Možnosti odpovědi	Responzí	Podíl
Řeším si je sám	57	41,9 %
Kamarády	43	31,6 %
Rodiče	31	22,8 %
Příbuzné	5	3,7 %

Tabulka 7 Řešení problémů

Problémy si řeší samo 41,9 % respondentů. Druhá nejčastější odpověď v zastoupení 31,6 % je, že se obrací na kamarády. Dalším místo s 22,8 % obsadila odpověď „na rodiče“. Jako poslední s 3,7 % získala odpověď „na příbuzné“.

Tabulka 8 znázorňuje odpověď na otázku: Chování matky:

Možnosti odpovědi	Responzí	Podíl
Milující, chápající, přijímající	106	77,9 %
Jiná	15	11%
Lhostejné	14	10,3%
Násilné	1	0,7%

Tabulka 8 Chování matky

Naprostá většina respondentů (77,9 %) cítí chování matky jako milující, chápající a přijímající. Jinou možnost zvolilo 11 % respondentů. 10,3 % vnímá chování matky jako lhostejné, za násilné označil matčino chování jeden respondent (0,7 %). Mezi možností „Jiná“ odpověděli respondenti: „Na oko se zdá být milá“, „lhostejné“, „nebavíme se“, „nerespektující“, „nikdy nás neobjala“, „násilné“, „otravné“, „panovačné, ale milující“, „přísné, ale milující“, „u vlastní matky lhostejné, u náhradní milující“, „výbušné a nevyrovnané“.

Tabulka 9 zodpovídá na otázku: Chování otce:

Možnosti odpovědi	Responzí	Podíl
Milující, chápající, přijímající	70	51,5 %
Lhostejné	42	30,9 %
Jiná	24	17,6%
Násilné	0	0,0 %

Tabulka 9 Chování otce

V chování otce nejsou tak markantní rozdíly jako u chování matky. Jako milujícího, chápajícího a přijímajícího vnímá otce 51,5 % respondentů. Lhostejné chování udává 30,9 % respondentů. Jinou možnost odpovědi zvolilo 17,6 % respondentů. Násilným neoznačil chování otce žádný respondent. Mezi odpověď „Jiná“ patří: „Vyhodil mě z baráku“, „dobré“, „dokáže být v pohodě, ale zároveň je pořád naštvaný“, „humorné“, „lhostejné, ale milující“, „milující, ale spíše nechápající“, „milující, ale občas agresivní“, „náladové“, „někdy lhostejné, někdy chápající“, „nerespektující“, „nezajímá se“, „nic moc, normální“, „rázné, klade velký důraz na školu“, „nestýkáme se“, „těžko popsat“, „padesát na padesát, někdy má zájem, jindy se nezajímá vůbec“.

Tabulka 10 znázorňuje odpovědi na otázku: Vyskytují se ve Vaší rodině tyto rizikové jevy?

Možnosti odpovědi	Responzí	Podíl
Nevyskytují	99	72,8 %
Alkohol	24	17,6 %
Agrese	17	12,5 %
Závislosti	8	5,9 %
Jiná	6	4,4 %

Tabulka 10 Rizikové jevy

U této otázky měli respondenti možnost vybrat více odpovědí. Rizikové jevy se ve většině responzí (72,8 %) nevyskytují. Nejčastěji vyskytujícím se rizikovým jevem v rodinách je 17,6 % alkohol v 17,6 %. Druhé místo obsadila s 12,5 % agrese. Závislosti udává 5,6 % respondentů. Jinou odpověď uvedlo 4,4 % respondentů. K jiným odpovědím patří: alkohol a agrese bývalého partnera matky, nevěra ze strany matky, zbytečné hádky, sem tam alkohol.

Tabulka 11 znázorňuje odpověď na otázku: Jsou pro Vás rodiče vzorem?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano, oba	55	40,4 %
Nejsou	47	34,6 %
Jen matka	28	20,6 %
Jen otec	6	4,4 %

Tabulka 11 Rodičovský vzor

Vzor v obou rodičích uvedlo 40,4 % respondentů. Naopak pro téměř 34,6 % respondentů rodiče vzorem nejsou. Matka je vzorem pro 20,6 % respondentů, v otci jich má vzor 4,4 %.

Tabulka 12 znázorňuje odpověď na otázku: Má chování rodičů vliv na Vaše hodnotové postoje?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano, pozitivní	75	55,1 %
Nemá žádný	32	23,5 %
Ano negativní	29	21,3 %

Tabulka 12 Vliv chování rodičů na hodnotové postoje

Jako pozitivní uvedlo vliv chování rodičů na své hodnotové postoje 55,1 % respondentů. Na druhém místě ve 23,5 % uvedli, že chování rodičů na jejich hodnotové postoje vliv nemá. Jako poslední, i když s velmi malým rozdílem 2,2 % respondentů, celkově tedy 21,3 % uvedlo, že chování rodičů má na jejich hodnotové postoje negativní vliv.

Cílem otázky 12 bylo zjistit, jak chování rodičů ovlivňuje hodnotové postoje respondentů.

Tabulka 13 zodpovídá na otázku: Nastaly ve Vaší rodině tyto krizové situace?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ztráta blízké osoby	49	36,0 %
Nový partner rodiče	48	35,3 %
Nenastaly	47	34,6 %
Rozvod, odchod jednoho rodiče	45	33,1 %
Těžká nemoc	39	28,7 %
Jiná	5	3,7 %

Tabulka 13 Krizové situace

V této otázce mohli respondenti vybrat i více odpovědí. Jako nejčastější krizovou situaci vybrali ztrátu blízké osoby, a to 36,0 % respondentů. Hned za ní v těsném závěsu s 35,3 % se umístila odpověď „nový partner rodiče“ a žádné krizové situace nenastaly u 34,6 % respondentů. Rozvod nebo odchod jednoho rodiče se vyskytl v 33,1 % případech. Těžká nemoc se vyskytla v rodině 28,7 % respondentů. Jiná odpověď získala 3,7 % responzí. Mezi tyto odpovědi patří: „léčebna, návykové látky, řízení v opilosti“, „nevěra“, „úmrtí táty“, „ztráta prababičky a pradědečka na nás docela zapůsobila“, „táta pracuje v zahraničí a dojíždí jednou za 14 dní domů“. Celkem tedy alespoň jedna krizová situace nastala u (65,4 %) respondentů.

Tabulka 14 zodpovídá na otázku: Ovlivnily tyto krizové situace Vaše hodnotové postoje převzaté z rodinného prostředí?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano, ovlivnily negativně	29	32,6 %
Ne, mé postoje neovlivnily	27	30,3 %
Ano, ovlivnily pozitivně	25	28,1 %
Tyto hodnoty od té doby neuznávám	8	9,0 %

Tabulka 14 Vliv krizových situací na hodnotové postoje převzaté z rodinného prostředí

Tato otázka byla zodpovězena jen respondenty, u kterých nějaká krizová situace nastala. Jednalo se tedy o 89 respondentů, kteří nejčastěji vybrali odpověď „Ano, ovlivnila negativně“ a to u 32,6 % respondentů. Druhou příčku obsadila odpověď „Ne, můj postoj neovlivnily“, kterou vybralo 30,3 % respondentů. Jako třetí vybrali odpověď „Ano, ovlivnily pozitivně“ a to 28,1 % respondentů. Odpověď „Tyto hodnoty od té doby neuznávám“ byla vybrána v případě 9,0 % respondentů.

Otázka napomáhá ke zjištění cíle, zda krizové situace měly vliv na hodnotové postoje, které respondenti převzali z rodinného prostředí.

Tabulka 15 zodpovídá otázku: Kdo Vaše hodnotové postoje ovlivňuje nejvíce nyní?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Vrstevníci	55	40,0 %
Rodina	47	34,6 %
Masmédia	23	16,9 %
Učitelé, škola	11	8,1 %

Tabulka 15 Největší vliv na hodnotové postoje nyní

Nejdůležitější vliv na své nynější hodnoty přiznávají respondenti vrstevníkům v celkovém počtu 40,0 % odpovědí. Druhou příčku s celkovým počtem 34,6 % responzí se umístil vliv rodiny. Jako třetí v pořadí nynějšího vlivu na hodnotové postoje skončila masmédia celkově s 16,9 % responzí a nejméně důležitý je pro respondenty vliv učitelů a školy s 8,1 %.

Cílem otázky je zodpovědět, kdo má nyní největší vliv na hodnotové postoje respondentů.

Tabulka 16 zodpovídá na otázku: Nejdůležitější jsou pro Vás hodnoty převzaté:

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Z rodinného prostředí	86	63,2 %
Od vrstevníků	30	22,1 %
Z masmédií	14	10,3 %
Od učitelů, ze školy	6	4,4 %

Tabulka 16 Od koho jsou nejdůležitější hodnoty

Za nejdůležitější považuje 63,2 % respondentů hodnoty převzaté z rodinného prostředí. Na druhém místě, s téměř 40% rozdílem, se umístily hodnoty převzaté od vrstevníků, které udalo 22,1 % respondentů. Masmédiím přiznalo největší důležitost 10,3 % respondentů a 4,4 % jich udalo jako nejdůležitější učitele a školu.

Tato otázka má za cíl zjistit, odkud pochází hodnotové postoje, které považují respondenti za vůbec nejdůležitější.

Tabulka 17 zodpovídá otázku: Seřad'te hodnoty, podle toho, jak jsou pro vás důležité (od nejdůležitější, po nejméně důležitou).

Odpověď	Důležitost
Rodina	13,8
Láska	12,4
Přátelství	12,2
Zdraví	10,7
Svoboda	10,2
Vzdělání	9,0
Koníčky, zábava	7,9
Peníze, majetek	7,5
Mír	6,8

Být užitečným	6,4
Spravedlnost	6,3
Školní úspěch	6,0
Hezký vzhled	4,4
Životní prostředí	4,3
Náboženství, víra	2,2

Tabulka 17 Hodnoty

Tato otázka byla zařazena z důvodu zodpovězení cíle, jak důležitá je pro respondenty hodnota rodiny. **Rodina** se umístila v důležitosti na prvním místě s hodnotou 13,8. Jako druhá následuje hodnota **láska** s 12,4 důležitostí. Těsně za hodnotou lásky se umístilo **přátelství** s 12,2 důležitostí. Následuje hodnota **zdraví** s 10,7 důležitostí. Na pátém místě je hodnota **svobody**, ta získala 10,2 důležitost. Šesté je **vzdělání** s důležitostí 9,0. **Koníčky a zábava** s důležitostí 7,9 obsadily sedmé místo, jako osmé s hodnotou 7,5 jsou **peníze a majetek**. Hodnota **mír** získala 6,8 a je devátá v pořadí. Desáté místo získala hodnota **být užitečným** s důležitostí 6,4, **spravedlnost** s důležitostí 6,3 je těsně za ní. **Školnímu úspěchu** přiřadili středoškoláci dvanácté místo s důležitostí 6,0. Třináctou hodnotou v pořadí je **hezký vzhled** s důležitostí 4,4, následuje **životní prostředí** s důležitostí 4,3 a jako poslední se umístilo **náboženství a víra** s důležitostí 2,2.

5.2 Ověřování cílů a hypotéz

V následující kapitole se zaměříme na zodpovězení cílů a ověřování hypotéz

Jako hlavní výzkumný cíl jsem si stanovila zjistit, jaký vliv má rodinné prostředí na hodnotové postoje středoškoláků. Na tento cíl nám pomohou odpovědět dílčí cíle.

Jako **první dílčí cíl** jsme si stanovila zjistit, na koho se středoškoláci obrací při řešení svých problémů. Vyhodnocení cíle nalezneme v tabulce č. 7.

Z výzkumného šetření vyplynulo, že při řešení svých problémů dává nejvíce respondentů, celkem 57 (41,9 %), přednost řešení problémů vlastními silami. Na kamarády se obrací 43 (31,6 %) respondentů.

Můžeme vyhodnotit hypotézu:

H₁: Předpokládáme, že středoškoláci řeší problémy nejvíce s kamarády.

Tato hypotéza vznikla z předpokladu, že se u adolescentů předpokládá velký vliv vrstevnických skupin a sdílení starostí a problémů s kamarády.

Tato hypotéza se nepotvrdila.

Jako **druhý dílčí cíl** jsem si stanovila zjistit, jak chování rodičů ovlivňuje hodnotové postoje středoškoláků. Vyhodnocení cíle nalezneme v tabulce č. 12.

Z výzkumného šetření vyplynulo, že na většinu respondentů, celkem 75 (55,1 %) má chování rodičů pozitivní vliv. Naopak negativní vliv má chování rodičů na hodnotové postoje u 29 (21,3 %) respondentů. Že chování rodičů nemá žádný vliv na jejich hodnotové postoje, udává 32 (23,5 %) respondentů.

Můžeme vyhodnotit hypotézu:

H₂: Předpokládáme, že milující, chápající a přijímající chování rodičů má na hodnotové postoje středoškoláků pozitivní vliv.

Tato hypotéza vznikla z předpokladu, že se každý rodič snaží, aby svým chováním byl dobrým příkladem pro hodnotové postoje svých dětí.

Tato hypotéza se potvrdila.

Jako **třetí dílčí cíl** jsem si stanovila zjistit, jak krizové situace v rodině ovlivňují hodnotové postoje středoškoláků. Vyhodnocení cíle nalezneme v tabulce č. 14.

Z výzkumného šetření vyplynulo, že rozdíly mezi odpověďmi nejsou velké. Jako nejčastěji se vyskytující byla odpověď negativního vlivu na hodnotové postoje u celkem 29 (32,6 %) středoškoláků. Odpověď „Ne, mé hodnotové postoje neovlivnily“ vybralo 27 (30,3 %). Pozitivní vliv krizových situací prožívaných v rodině na své hodnotové postoje uvedlo 25 (28,1 %) středoškoláků. Naopak nejméně jich odpovědělo, že tyto hodnoty od té doby neuznávají, a to celkem 8 (9,0 %) středoškoláků. Pokud tedy sečteme hodnotu negativního vlivu a odpověď „ tyto hodnoty od té doby neuznávám“, dostaneme celkem 37 (41,6 %) responzí.

Můžeme vyhodnotit hypotézu:

H₃ Předpokládáme, že středoškoláci, v jejichž rodině nastaly krizové situace, budou udávat negativní vliv těchto situací na jejich hodnotové postoje.

Tato hypotéza vznikla z předpokladu, že na adolescenty velmi těžce doléhají krizové situace, které prožívají v rodinném prostředí.

Tato hypotéza se potvrdila.

Jako **čtvrtý dílčí cíl** jsem si stanovila zjistit, kdo nyní nejvíce ovlivňuje hodnotové postoje středoškoláků. Vyhodnocení nalezneme v tabulce č. 15.

Z výzkumného šetření vyplynulo, že středoškoláci přiznávají nynější největší vliv na své hodnotové postoje vrstevníkům, a to v celkovém počtu 55 odpovědí, což představuje 40 % všech odpovědí.

Můžeme vyhodnotit hypotézu:

H₄ Předpokládáme, že nynější největší vliv na středoškoláky budou mít vrstevníci.

Tato hypotéza vznikla z předpokladu, že adolescenti mohou vnímat rodiče jako „zastaralé“, jako ty, kteří nerozumí dnešnímu světu. Jak píše Řičan (2005), dospívající často vidí rodiče jako „nemožné“, omezené a staromódní, proto u nich často nastává vzpoura proti autoritám. U vrstevníků nacházejí protiváhu rodiny.

Tato hypotéza se potvrdila.

Jako **pátý dílčí cíl** jsem si stanovila zjistit, odkud převzaté hodnoty jsou pro středoškoláky ty vůbec nejdůležitější. Vyhodnocení nalezneme v tabulce č. 16.

Z výzkumného šetření vyplynulo, že jako vůbec nejdůležitější, s velkou převahou uvádí středoškoláci hodnotové postoje, převzaté z rodinného prostředí, a to 86 (63,2 %) respondentů. Oproti druhému místu, na kterém se umístili vrstevníci, jde o více než 40% rozdíl.

Můžeme vyhodnotit hypotézu:

H₅ Předpokládáme, že za nejdůležitější budou považovat hodnoty převzaté od vrstevníků.

Tato hypotéza vznikla z předpokladu, že se adolescenti chtějí vymanit z vlivu rodičů za každou cenu, a to i tím, že se budou v tomto období vyhraňovat vůči hodnotovým postojům, které jim vštěpovali jejich rodiče. Jak tvrdí Vágnerová (2008), vrstevníci mají na adolescenty stále větší vliv, z důvodu snahy o osamostatňování a odpoutávání se od rodiny.

Tato hypotéza se nepotvrdila.

Jako poslední **šestý dílčí cíl** jsem si stanovila zjistit, jakou důležitost bude mít pro středoškoláky hodnota „Rodina“. Vyhodnocení nalezneme v tabulce č. 17.

Z výzkumného šetření vyplynulo, že hodnotu „Rodina“ středoškoláci považují za nejdůležitější z patnácti nabízených hodnot, kde získala první místo s důležitostí 13,8. Jako nejdůležitější uvedlo hodnotu rodiny 74 respondentů, což je 54 %.

Můžeme vyhodnotit hypotézu:

H₆ Předpokládáme, že hodnota rodiny bude patřit mezi nejdůležitější.

Tato hypotéza vznikla z předpokladu, že pro adolescenty, i přes jejich touhu po samostatnosti a odpoutávání se z vlivu rodičů, zůstává rodina jakousi pevnou „kotvou“ v jejich životě, která má i nadále největší vliv.

Tato hypotéza se potvrdila.

5.3 Shrnutí výsledků výzkumu

Domnívám se, že cíle a hypotézy stanovené na začátku výzkumu se podařilo naplnit. Nejčastěji se vyskytujícím nejvyšším dosaženým vzděláním rodičů je středoškolské s maturitou v 53,7 % responzí. Zajímavě vyšlo porovnání souvislosti vzdělání rodičů a výchovného stylu, který uznávají. V případě rodičů se středoškolským vzděláním vyšel jako nejčastější demokratický styl v 72,6 %, stejně tak je demokratický výchovný styl nejčastější u rodičů vyučených (61 %). U vysokoškolsky vzdělaných rodičů je nejčastějším výchovným stylem autoritativní, a to u 40 % respondentů. Zde se mohly projevit nároky a požadavky ze strany rodičů na dosažení vzdělání a touhu po úspěšnosti v životě, jež mohou mít vyšší rodiče vysokoškolsky vzdělaní.

Ekonomická situace naprosté většiny je dobrá, a to u 48,5 % nebo dokonce velmi dobrá u 44,1 %. Při srovnání vyšlo najevo, že na ekonomickou situaci nemá zásadní vliv počet

děti v rodině. U respondentů, kteří uvedli ekonomickou situaci jako uspokojivou, což byl nejhorší výsledek výzkumu, bylo zastoupení jak respondentů s jedním, tak i dvěma a třemi a více sourozenci. Jedině jedináčci zde zastoupeni nebyli, ale i v celkovém počtu respondentů byli zastoupeni jen počtem 6.

Výchovný styl rodičů je převážně demokratický 63,2 %. Porovnáním typu rodiny a jejich výchovného stylu došlo k zajímavému zjištění. Všechny typy rodin nejvíce uplatňují demokratický výchovný styl, ovšem jaké druhý nejvíce uplatňovaný styl byl u rodiny úplně autoritativní v 26,7 %, stejně jako u rodiny s jedním rodičem v zastoupení 15,8 %. U těchto rodin byl nejméně zastoupen liberální výchovný styl. Naopak u rodiny, ve které se vyskytuje nový partner rodiče, byl liberální styl zastoupen v 27,3 % a obsadil druhé místo.

Podporu ze strany rodičů cítí většina středoškoláků. 48,5 % uvedlo, že je rodiče spíše podporují a v 35,3 % je odpověď „vždy podporují“. Srovnáním, zda má na podporu ze strany rodičů vliv počet dětí v rodině, jsme došli k výsledku, že jedináčci se cítí být podporováni (vždy a spíše) v 100 %. Adolescenti s jedním sourozencem cítí podporu ze strany rodičů v 87,8 %. Ti, kteří pocházejí ze tří dětí, cítí podporu v 78,9 %. A adolescenti, kteří mají tři a více sourozenců uvádějí 72,2 % zastoupení těch, kteří se cítí být podporováni rodiči. Z těchto výsledků můžeme vidět, že míra vnímání pocitu podpory rodičů klesá s počtem sourozenců v rodině, ale jen mírně.

Empirickým šetřením byla vyvrácena hypotéza H₁, která předpokládala, že středoškoláci řeší své problémy nejvíce s kamarády. Nejčastěji uvedli, že si je řeší sami (41,9 %), na druhé místo zvolili vrstevníky. Tuto skutečnost může vysvětlovat touha rozhodovat o sobě, velké sebevědomí a dychtivost po samostatnosti.

Dále bylo cílem zjistit, jak ovlivňuje chování rodičů hodnotové postoje středoškoláků. Z výzkumného šetření vyplývá, že lze přijmout hypotézu H₂ – předpokládáme, že chování rodičů má na hodnotové postoje středoškoláků pozitivní vliv. Celkový vliv chování rodičů na hodnotové postoje v 55 % jako pozitivní, negativní vliv uvedlo 21,3 %.

Jednotlivé otázky, které se vztahovaly k chování rodičů, uváděli nejčastěji jako milující a přijímající, u matky 106 % a u otce 51,5 %. I přes tyto vysoké počty jsou oba rodiče vzorem jen pro 40,4 % respondentů, dále jen matka je vzorem pro 20,6 % respondentů, pro 34,6 % nejsou rodiče vzorem vůbec.

Dále jsem se zaměřila na vliv rizikových jevů v rodinném prostředí, na hodnotové postoje středoškoláků, zjistili jsme následovně. U převážné většiny respondentů 72,8 %,

se v rodinném prostředí nevyskytují žádné rizikové jevy. Výskyt rizikových jevů v rodinném prostředí přiznalo 27,2 % středoškoláků, u některých i více jevů současně. Nejčastějším jevem je alkohol, za ním následuje agrese, závislosti a jiné, mezi nimiž respondenti uvedli problémy jako je nevěra, hádky, přetvářka na veřejnosti. Srovnáním těchto výsledků výskytu rizikových jevů a vliv rodičovského vzoru na jedince bylo zjištěno, že u respondentů, kde se v rodině vyskytují problémy s alkoholem, což bylo u 17,6 % respondentů, jsou rodiče vzorem jen pro 16,7 % těchto respondentů, pro 50% z nich nejsou vzorem vůbec, jen matku uvedlo za vzor 25 % těchto respondentů a jen otec je vzorem u 4,2 % respondentů, přičemž z ostatních odpovědí tohoto respondenta vyplývá, že jedincem s rizikovým jevem je v tomto případě matka. Velice podobné výsledky dosáhly také odpovědi ostatních rizikových jevů v rodině. Z těchto výsledků vidíme, že přítomnost rizikových jevů v rodině ovlivňuje vnímání rodičů jako vzoru.

I přes tuto skutečnost ovšem uvádějí celkový vliv chování rodičů na hodnotové postoje v 55 % jako pozitivní, negativní vliv uvedlo 21,3 %. Z tohoto zjištění vyplývá, že i když se v rodině rizikové jevy vyskytují, nemusí středoškoláci nutně vnímat ani toto chování rodičů jako negativní, směrem k svým hodnotovým postojům, jelikož tuto skutečnost ovlivňuje více faktorů, mezi něž patří celkový přístup rodičů k podpoře jedince a projev zájmu o něj, ale také výchovný styl i samotné chování rodičů.

Zaměříme-li se na výsledky odpovědí výskytu krizové situace v rodinném prostředí, je patrné, že jsme mohli přijmout hypotézu H_3 – předpokládáme, že středoškoláci, v jejichž rodině nastaly krizové situace, budou udávat negativní vliv těchto situací na jejich hodnotové postoje. Krizová situace nastala u většiny respondentů, pouze u 34,6 % respondentů žádná krizová situace nenastala. Nejčastěji se jednalo o ztrátu blízké osoby, následuje nový partner rodiče, rozvod a těžká nemoc. Na otázku, zda tyto krizové situace ovlivnily postoj respondentů k hodnotám převzatým z rodinného prostředí, jich nejvíce uvedlo negativní vliv.

Samozřejmě, musíme brát na zřetel i to, o jakou krizovou situaci se jedná. Jako nejvíce problematickou, ve směru negativního působení na hodnotové postoje, se ukázal nový partner rodiče, druhé místo obsadil rozvod rodičů, následuje ztráta blízké osoby a těžká nemoc.

Naopak pozitivní působení na hodnotové postoje uváděli respondenti v situaci ztráty blízké osoby, zde se totiž často projevuje známé „o mrtvých jen dobře“ a možné zidealizování člověka, o kterého respondenti přišli, je ale také možné, že si více uvědomí hodnoty, které

daný člověk uznával, až v situaci, kdy o něj přijdou a získají pro jejich život větší důležitost. Další místa obsadily odpovědi nový partner rodiče, těžká nemoc a rozvod.

Z těchto výsledků vyplývá, že jako nejproblematictější situaci v rodinném prostředí vnímají středoškoláci rozvod rodičů, jelikož negativní vliv na hodnotové postoje uvedlo 23,6 % respondentů a pozitivní pouhých 9,0 %.

Dalším cílem výzkumu bylo zjistit, kdo má na nynější hodnotové postoje středoškoláků největší vliv. Z výzkumu vyplynulo, že na nynější hodnotové postoje středoškoláků mají největší vliv vrstevníci, tudíž jsme mohli přijmout hypotéze H_4 , která zněla – předpokládáme, že nynější největší vliv na středoškoláky budou mít vrstevníci.

Druhé místo s nevelkým rozdílem obsadila odpověď „rodina“. Vliv vrstevníků potvrzuje názory odborníků. Vágnerová (2008) zastává názor, že vrstevníci mají na adolescenty stále větší vliv, z důvodu snahy o osamostatňování a odpoutávání se od rodiny. Také Říčan (2005) píše, že adolescenti nacházejí u vrstevníků protiváhu k rodičům, které vnímají adolescenti jako „nemožné“ a staromódní. Langmajer a Krejčířová (1998) uvádí, že dospívající už není zcela spjat s normami a hodnotami rodičů, které v tomto období kriticky posuzuje.

I přes tuto skutečnost uvedli respondenti jako vůbec nejdůležitější pro svůj život, ty hodnotové postoje, jež převzali z rodinného prostředí. Z tohoto výsledku jsme získali odpověď na cíl, který zněl „odkud převzaté hodnoty jsou pro středoškoláky ty vůbec nejdůležitější“. Zároveň se nepotvrdila hypotéza č. 5, která předpokládala, že za nejdůležitější budou považovat hodnoty převzaté od vrstevníků.

Z tohoto výsledku je patrný přetrvávající vliv hodnotových postojů, které si jedinec vytváří v rodinné prostředí v rámci primární socializace. I přes nesporný vliv vrstevníků a kritické posuzování rodičů, se adolescenti přiklání k hluboce zakořeněným rodinným hodnotám a postojům, které vnímají jako nejdůležitější a jimiž se ve svém životě řídí. Jak píše Vágnerová (2014) velký vliv má zcela jistě i to, pokud se adolescent přesvědčí o smyslu a platnosti těchto hodnot vlastní zkušeností. Hodnoty zafixované v dětství nepozbývají svůj význam, ani v situaci opravdového rozchodu s rodiči (Vágnerová, 2014).

Důležitost rodiny potvrzuje i poslední odpověď dotazníku, která měla za cíl zjistit, jakou důležitost bude mít pro středoškoláky hodnota „Rodina“. Hodnotu „Rodina“ zvolili respondenti z patnácti hodnot na první místo, tudíž se potvrdila hypotéza H_6 – předpokládáme, že hodnota rodiny bude patřit mezi nejdůležitější.

Mezi prvními třemi se dále umístily hodnoty „láska“ a „přátelství“. Můžeme tedy předpokládat, že rodina je pro středoškoláky opravdu tou nejdůležitější hodnotou, kterou uznávají a upřednostnili ji i před přátelstvím, pokud bychom chtěli srovnávat důležitost rodiny a vrstevníků. Přesto nelze vyloučit, že odpověď byla zkreslená tím, že se celý dotazník věnoval tématice rodiny a jejímu působení na hodnotové postoje, tudíž existuje možnost, že momentální zaměření se respondentů na rodinné prostředí ovlivnilo tuto odpověď.

Zkoumání problematiky rodinného prostředí na vliv hodnotových postojů středoškoláků pro mě bylo velmi přínosné, neboť výzkum pomohl odhalit skutečnosti rodinného prostředí, které vedou ke změně hodnot středoškoláků. Tím může pomoci vyhledávat rizikové jedince, kteří mohou být ohroženi rizikovým chováním v budoucnosti. Napomáhá k vytvoření preventivních programů a předcházení rizikového chování, na kterém mohou mít podíl i tyto skutečnosti. Z výzkumu je patrné, že na hodnotové postoje středoškoláků má pozitivní vliv milující, chápající a přijímající chování rodičů. Dále bylo zjištěno, že problémy si nejčastěji řeší sami, což pro ně může být velmi psychicky náročné, stejně jako krizové situace, které se vyskytnou v jejich rodinném prostředí a které mají nejčastěji negativní vliv na jejich hodnotové postoje. Obzvláště v případě rozvodu rodičů, a také nového partnera rodiče se tato změna nejčastěji ukazuje. Nejen tyto krizové situace a s nimi spojený negativní vliv mohou být v případě nezvládnutí situace spouštěčem rizikového chování jedince. Obzvláště když jako ty, kteří mají největší nynější vliv na jejich hodnotové postoje, uvedli nejčastěji vrstevníky. Ty pokládají odborníci za velmi rizikovou skupinu v oblasti výskytu rizikových chování adolescentů. Jistou útěchu může poskytovat odpověď na otázku, které hodnoty jsou pro ně ty úplně nejdůležitější. Tady zvolili nejčastěji odpověď „z rodinného prostředí“, tudíž lze předpokládat, že pokud jejich hodnotové postoje přebrané z rodinného prostředí byly do té doby pozitivní, je velký předpoklad, že se k nim po čase odloučení od těchto hodnot, v budoucnu opět navrátí.

5.4 Doporučení pro praxi

Jak je patrné z výsledků zkoumání, na hodnotové postoje adolescentů má stále velký vliv jejich rodinné prostředí. I v tomto období jsou velmi vnímaví k jakýmkoliv krizovým jevům, situacím a změnám, které probíhají v rodinném prostředí. I na střední škole je nesmírně důležité vnímat studenty a změny v jejich chování a jednání. Jak vyplývá z výzkumu, negativně na ně působí rizikové jevy vyskytující se v rodině, stejně jako krizové situace,

keré v rodinách často nastávají. Tyto změny v rodinném prostředí mohou být příčinou vzniku rizikového chování, které může přerůst až v patologické jednání. Velmi často se adolescenti přidávají k partě vrstevníků, která může být riziková svých chováním, případně užíváním návykových látek, vandalismem, agresí apod. Proto by si měli všichni pedagogičtí pracovníci všimnout a zajímat se o studenty, zvláště pak třídní učitelé a věnovat se každému v případě potřeby individuálně. Důležitá je také spolupráce učitelů s metodikem prevence, popř. školním psychologem a zajištění podpory a pomoci každému jedinci. Na školách se setkáváme s problémem nedostatku času věnovat se žákům s problémy z důvodu jednoho metodika prevence, který navíc nemá ze zákona na svou činnost vyhrazeny hodiny v rámci svého úvazku. Často také studenti vůbec netuší, kdo metodikem prevence na škole je. Proto bych doporučila pro praxi následující:

Je důležité už při nástupu studentů na školu, aby byli seznámeni s osobou metodika prevence, popřípadě jiným pracovníkem školy, který se věnuje řešení problémů studentů. Za důležité považuji také to, aby se třídní učitelé seznámili s rodinným prostředím každého studenta, k čemuž jsou vhodné různé aktivity na adaptačních kurzech a podobných akcích školy. Jako velmi potřebnou spatřuji přítomnost sociálního pedagoga na každé škole, který by měl na starost vytváření preventivních programů, přednášek a diskuzí na téma možného výskytu rizikových faktorů v rodinách a ohrožení hodnotových postojů studentů. Myslím, že občasná přednáška o možnosti vzniku patologických jevů ve školním prostředí nestačí. Je důležité se studenty pracovat i názorně, vymýšlet programy a projekty zaměřené na preventivní činnost, učit studenty být všímavý jeden ke druhému, vysvětlovat, že i v jejich rodině může nastat situace, se kterou si nebudou vědět rady. Učit je možnosti, řešit různé krizové situace i ve škole s kompetentními osobami, učit je zodpovědnému chování vůči sobě i druhým, vysvětlovat možné následky špatných rozhodnutí a ukazovat cestu, jak se vypořádat se situacemi, které se jim mohou jevit jako bezvýchodné a neřešitelné. Domlouvat i případné přednášky od vrstevníků, tzv. peer programy, kteří si prošli nějakou krizovou situací a podělí se o zkušenosti a možná řešení. Jak bylo zjištěno, vrstevníci mají v tomto období nesporný vliv na adolescenty. Pokud uvidí, že i jejich kamarádi řeší nebo řešili stejnou situaci a dokázali najít řešení, jak se s ní vypořádat, povzbudí je to k pozitivnímu jednání dle mého názoru víc než přednáška od lidí sice kompetentních, ale bez prožití této konkrétní životní zkušenosti. Na druhou stranu tito odborníci mají poradit kvalifikovaně, tudíž mohou doporučovat různé poradny, popř. léčebny, úřady a jiné

instituce, které mohou v nastalé situaci využít studenti i jejich rodiče. Důležité je zapojovat do spolupráce rodiny, zajistit součinnost se školou a působit i na rodiče.

Jako další možnost vidím účast asistenta pedagoga při vyhledávání možných ohrožených jedinců. Tito asistenti nejsou v dnešní době ve škole ničím výjimečným. Já sama jako asistent pedagoga na střední škole pracuji, jsem v dennodenním kontaktu se studenty, vnímám jejich nálady, změny chování a jednání. Pro člověka, který už studenty zná, je lehčí všimnout si různých změn a dokázat na ně upozornit, popřípadě se domluvit na postupu s kompetentní osobou a na případné intervenci. Studenti se asistentu pedagoga také často svěřují se svým trápením, věří mu, je pro ně známý. S tím souvisí i potřeba vytvářet ve škole zdravé a příjemné klima, každého přijímat takového, jaký je, i v běžných předmětech začleňovat témata zaměřená na hodnoty a cíle, kterých chtějí studenti dosáhnout, což může podpořit ovzduší pro svěřování se.

ZÁVĚR

V teoretické části se práce zabývala vysvětlení pojmů vztahujících se k problematice tématu bakalářské práce. Zaměřila se na pojmy rodina, rodinné prostředí, hodnoty a hodnotové postoje, výchova k hodnotám v rodině, středoškolské období, adolescence, vrstevnická skupina a problematice s nimi spojené.

V praktické části se věnovala přípravě a samotnému výzkumu. Cílem výzkumu bylo zjistit, jak rodinné prostředí ovlivňuje hodnotové postoje adolescentů. Dílčí cíle se zaměřily na zjištění, na koho se středoškoláci obracejí při řešení svých problémů, jak chování rodičů ovlivňuje jejich hodnotové postoje, jak krizových situace v rodině ovlivňují hodnotové postoje převzaté z rodinného prostředí, kdo nyní nejvíce ovlivňuje jejich hodnotové postoje, odkud převzaté hodnoty jsou pro ně ty vůbec nejdůležitější a jakou důležitost přisuzují hodnotě „rodina“.

Práce přinesla pohled na problematiku změn v hodnotových postojích adolescentů a vliv rodinného prostředí na tyto změny. Z výsledků výzkumu je patrné, že na hodnoty a postoje s nimi spojenými má vliv více skutečností. Jednou z nich je chování rodičů a to, zda jsou pro děti vzorem. Toto vnímání z velké části ovlivňuje i to, zda se v rodině vyskytují rizikové jevy. Jak ukázal výzkum, vnímání rodičů jako vzoru snižuje právě výskyt nějakého rizikového jevu v rodině. V adolescenci prochází jedinci vývojovým obdobím plným změn. Změny jsou psychologického, biologického a sociálního rázu. Jedinec je více kritický a citlivý ke všemu, co se dotýká jeho osoby, a také ke svým rodičům. Proto i jakékoliv krizové situace v rodinném prostředí vnímá velmi citlivě, a i když se předpokládá, že na tyto změny jsou obzvláště citlivé menší děti, náš výzkum dokázal, že adolescenti nesou tyto změny také velmi těžce. Bylo by tedy chybou domnívat se, že i když jsou společností považováni za téměř dospělé, nemohou přinést tyto změny negativní důsledky na jejich hodnoty a postoje. V dnešní době jsou rodiny vystavovány velkému tlaku, této problematice se práce věnovala v teoretické části. I z těchto důvodů dochází ke změnám uvnitř rodiny často. Tyto krizové situace jsou negativně vnímány, jak nejčastěji uváděli naši respondenti. Samozřejmě toto vnímání je subjektivní a každému se jeví jednotlivé situace jinak. Jedni mohou vnímat rozvod jako to nejlepší, co rodiče mohli udělat, pro jiné se jedná o naprostou ztrátu životních jistot, jelikož stálost rodiny byla kotvou jejich světa. A stejné je to u všech prožívaných rodinných krizových situací. Do jejich subjektivního hodnocení se promítá spousta dalších okolností, jako je agresivní chování, závislosti, alkohol, popřípadě úleva od trápení u nemocných a jiné. Proto je také každý takový případ nutné posuzovat individuálně. Velký

vliv na negativní hodnocení má zcela jistě i to, pokud rodiče porušují hodnoty, které sami do té doby dětem vštěpovali. Pro adolescenty může být takové jednání zradou, a pokud se nepřesvědčí o smyslu dodržování těchto hodnot, upouští od nich, a někteří dokonce hodnoty převzaté z rodinného prostředí přestanou uznávat úplně. Z našeho výzkumu vzešli jako pomyslní vítězové, v negativním smyslu slova, události rozvodu a nového partnera jednoho rodiče v rodině. Tyto události ovlivňují změny v hodnotových postojích jedinců nejčastěji negativním směrem od hodnotových postojů doposud platných, a tím ohrožují vývoj jejich budoucnosti.

Z výsledku výzkumu usuzuji, že je důležité zaměřit se na dostatečnou pomoc středoškolákům při řešení jejich problémů, aktivně vyhledávat jednotlivé případy, nabízet pomoc a spolupracovat s jejich rodinami. Naším cílem by mělo být předcházet situacím, kdy adolescent nenajde jiné řešení své krizové situace, než vstup do nevhodných vrstevnických skupin, které jsou častokrát zdrojem styku s návykovými látkami a jiným rizikovým jednáním. Jak píše Kraus v knize Sociální aspekty výchovy (1999), pokud respondenti nenachází i přes svou snahu ve svém okolí nikoho, kdo by je uklidnil, nabídl pomocnou ruku, pomohl v řešení problémů, zůstávají na jejich řešení sami. V našem výzkumu se tento výsledek také potvrdil. Bohužel z blízkého okolí vidím, že se stále častěji mladí lidé uchylují i k radikálnímu a fatálnímu řešení svých problémů. Člověk si pak klade otázku, zda se jim opravdu nemohlo dostat pomoci a zabránit tomuto neštěstí. Proto je na každém z nás, abychom se snažili dokázat těmto situacím předcházet a abychom nabízeli aktivně pomoc tam, kde je často i životně důležitá. Toto by mělo být povinností každého pedagoga, který přichází do styku s adolescenty a má možnost aktivně vyhledávat a intervenovat do jednotlivých případů.

Proto spatřuji obor Sociální pedagogika jako velmi důležitý i v oblasti školství. Sociální pedagogové jako pedagogičtí pracovníci jsou pro školy velkým přínosem především v oblasti prevence. Jsou kompetentní k vytváření preventivních programů, přednášek a diskuzí. Mohou nabízet pomoc, aktivně vyhledávat spolu s pedagogy ve škole případy ohrožené krizovými situacemi a také napomáhají vytvořit klima důvěry mezi pedagogem a školákem, s rodinami studentů a také mezi pedagogy navzájem.

Bylo by jistě zajímavé pokračovat s výzkumem dále a zaměřit se na konkrétní případy adolescentů, vyhledávat je, seznamovat se s jejich konkrétními problémy a monitorovat i ostatní vlivy, které na ně působí a zkoumat, jak se podílejí na řešení těchto problémů. Také by bylo zajímavé, zjišťovat rozdíly mezi vnímáním těchto skutečností u jednotlivých

studentů. Pro praxi sociální pedagogiky a zejména oblast prevence, ale i pro situace konkrétní intervence do jednotlivých případů, by toto zkoumání bylo jistě velmi přínosné.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAKOŠOVÁ, Zlatica, 2008. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: FF UK. ISBN 978-80-969944-0-3.

Bible, 1993. Praha: Česká biblická společnost. ISBN 80-900881-8-X.

CAKIRPALOGLU, Panajotis, 2004. *Psychologie hodnot*. [Olomouc]: Votobia. ISBN 80-7220-195-6.

ČAČKA, Otto, 2000. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk, 377 s. ISBN 8072390600.

ČESKO, Zákon č. 117 ze dne 26. května 1995 o státní sociální podpoře. In: Sběrka zákonů České republiky. 1995, částka 31. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117f33>

DOBROVOLSKÁ, Dana a DUPLINSKÝ, Josef, 1981. *Hodnotová orientace vysokoškolačka z hlediska současné koncepce hodnot*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 148 s. ISBN: 14-351-82;

GAVORA, Peter, 2001. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 3. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského. ISBN 80-223-1628-8.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ-CÍSAŘOVÁ, 2009. *Psychologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 774 s. ISBN 9788073675691.

HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA, 2007. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-327-7.

HAYES, Nicky, 2003. *Základy sociální psychologie*. Vyd. 3. Praha: Portál, 166 s. ISBN 8071787639.

HELUS, Zdeněk, 2007. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1168-3.

HELUS, Zdeněk, 2018. *Úvod do psychologie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4675-3.

CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1369-4.

JANDOUREK, Jan, 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 285 s. ISBN 8071785350.

JANOŠOVÁ, Pavlína et al., 2016. *Psychologie školní šikany*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2992-3.

JEDLIČKA, Richard, 2017. *Psychický vývoj dítěte a výchova: jak porozumět socializačním obtížím*. Praha: Grada, 280 s. Psyché. ISBN 9788027100965.

KRAUS, Blahoslav, 1999. *Sociální aspekty výchovy*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 80-7041-135-X.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ, 2001. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 199 s. ISBN 8073150042.

KRAUS, Blahoslav, 2006. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 156 s. ISBN 8073151251.

KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-383-3.

KUČEROVÁ, Stanislava. *Člověk - hodnoty - výchova: kapitoly z filosofie výchovy*. Prešov: vl. n., 1996. ISBN 80-85668-34-3.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK, 2011. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 399 s. ISBN 9788024619835.

MACEK, Petr, 2003. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 141 s. ISBN 8071787477.

MATOUŠEK, Oldřich, 1997. *Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě*. Praha: Portál. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-121-5.

MATOUŠEK, Oldřich, 2016. *Slovník sociální práce*. Vydání třetí. Praha: Portál, 271 s. ISBN 9788026211549.

MATĚJČEK, Zdeněk, 1994. *Děti, rodina a stres: Vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén. ISBN 80-85824-06-X.

MATĚJČEK, Zdeněk, 2000, c1996. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 3. Praha: Portál, 143 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 807178494X.

MATĚJČEK, Zdeněk, 2017. *Rodiče a děti*. Třetí, upravené vydání (ve Vyšehradu první). Praha: Vyšehrad, 353 s. ISBN 9788074297977.

MOŽNÝ, Ivo, 2006. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 311 s. Studijní texty. ISBN 808642958X.

NAKONEČNÝ, Milan, 1999. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 287 s. ISBN 8020006907.

NAKONEČNÝ, Milan, 2013. *Lexikon psychologie*. 2., podstatně rozš. vyd. Praha: Vodnář, 658 s. ISBN 9788074390562.

ONDREJKOVIČ, Peter. *Negatívne stránky individualizácie mládeže*. Bratislava: PF UK, 1997.

PRUDKÝ, Libor, 2009. *Inventura hodnot: výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Praha: Academia, 341 s. Novověk. ISBN 9788020017512.

PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ, 1998. *Pedagogický slovník*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 328 s. ISBN 8071782521.

ŘÍČAN, Pavel, 2005. *Psychologie: příručka pro studenty*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-923-2.

ŘÍČAN, Pavel, 2006, c2004. *Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání*. Vyd. 2. Praha: Portál, 390 s. ISBN 8073671247.

ŘÍČAN, Pavel, 2007. *Psychologie osobnosti: [obor v pohybu]*. Praha: Grada, 196 s. Psyché. ISBN 9788024711744.

SAK, Petr, 2000. *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč. ISBN 80-7229-042-8.

SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ, 2004. *Mládež na křižovatce: sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Praha: Svoboda Servis, 240 s. ISBN 8086320332.

SKUTIL, Martin, 2011. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-778-7.

Bible 1993

VÁGNEROVÁ, Marie, 2005. *Vývojová psychologie I: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 467 s. ISBN 8024609568.

VÁGNEROVÁ, Marie a Jarmila KLÉGROVÁ, 2008. *Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Karolinum, 538 s. ISBN 9788024615387.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání druhé, doplněné a přepracované. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2014. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0696-5.

VALÁŠEK, Martin, 2000. *Kapitoly moudrosti*. Třebíč: Akcent. ISBN 80-7268-107-9.

VESELÁ, Renata, 2003. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 262 s. ISBN 8086432483.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Apod. A podobně

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Sdílení domácnosti.....	48
Tabulka 2 Sourozenci	49
Tabulka 3 Vzdělání rodičů.....	49
Tabulka 4 Ekonomická situace	50
Tabulka 5 Výchovný styl.....	50
Tabulka 6 Podpora od rodičů.....	51
Tabulka 7 Řešení problémů	51
Tabulka 8 Chování matky.....	52
Tabulka 9 Chování otce	52
Tabulka 10 Rizikové jevy	53
Tabulka 11 Rodičovský vzor	54
Tabulka 12 Vliv chování rodičů na hodnotové postoje	54
Tabulka 13 Krizové situace	55
Tabulka 14 Vliv krizových situací na hodnotové postoje převzaté z rodinného prostředí..	55
Tabulka 15 Největší vliv na hodnotové postoje nyní	56
Tabulka 16 Od koho jsou nejdůležitější hodnoty	57
Tabulka 17 Hodnoty	58

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

Vliv rodinného prostředí na hodnotové postoje středoškoláků

Dobrý den,

věnujte prosím několik minut svého času vyplnění následujícího dotazníku, který slouží pro účely mé bakalářské práce na téma: Vliv rodinného prostředí na hodnotové postoje středoškoláků. Jeho vyplnění je anonymní a nezabere mnoho času. Děkuji.

1. S kým sdílíte domácnost?
 - S oběma rodiči
 - S jedním rodičem
 - S jedním rodičem + jeho novým partnerem
 - V náhradní rodině
 - Jiná

2. Kolik máte sourozenců?
 - Žádné
 - Jednoho
 - Dva
 - Tři a více

3. Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání Vašich rodičů?
 - Základní
 - Vyučení
 - Středoškolské s maturitou
 - Vysokoškolské

4. Jaká je ekonomická situace Vaší rodiny?
 - Velmi dobrá (můžeme si koupit vše, co potřebujeme)
 - Dobrá (pokud něco chceme, můžete na to našetřit)
 - Uspokojivá (peníze na základní životní potřeby)
 - Neuspokojivá (máme finanční potíže)

5. Jaký výchovný styl používají Vaši rodiče?
 - Autoritářský (uplatňují zákazy, příkazy, vyžadují poslušnost)
 - Liberální (o výchovu se moc nestarají, vedou ji jen málo nebo vůbec)
 - Demokratický (udělují málo příkazů, podporují iniciativu, diskuzi)

6. Rodiče Vás v plánech a činnostech:
 - Vždy podporují
 - Spíše podporují

- Spíše nepodporují
 - Vůbec nepodporují
7. Pokud řešíte problémy, na koho se obracíte?
- Na rodiče
 - Na příbuzné
 - Na kamarády
 - Řeším si je sám
8. Chování matky:
- Milující, chápající, přijímající
 - Násilné
 - Lhostejné
 - Jiné
9. Chování otce:
- Milující, chápající, přijímající
 - Násilné
 - Lhostejné
 - Jiné
10. Vyskytují se ve Vaší rodině tyto rizikové jevy?
- Alkohol
 - Agrese
 - Závislosti
 - Nevyskytují
 - Jiné
11. Jsou pro Vás rodiče vzorem?
- Ano, oba
 - Jen matka
 - Jen otec
 - Nejsou
12. Má chování rodičů vliv na Vaše hodnotové postoje?
- Ano, pozitivní
 - Ano, negativní
 - Nemá žádný
13. Nastaly ve Vašem rodinném prostředí tyto události?
- Rozvod (odchod) jednoho z rodičů
 - Těžká nemoc
 - Ztráta blízké osoby
 - Nový partner rodiče

- Nenastaly
- Jiná

14. Ovlivnily tyto události Váš postoj k hodnotám převzatým z rodinného prostředí?

- Ano, ovlivnily pozitivně
- Ano, ovlivnily negativně
- Ne, můj postoj neovlivnily
- Tyto hodnoty od té doby neuznávám

15. Kdo Vaše hodnotové postoje ovlivňuje nejvíce nyní?

- Rodina
- Vrstevníci
- Učitelé, škola
- Masmédia (internet, televize, rozhlas)

16. Nejdůležitější jsou pro Vás hodnoty převzaté:

- Z rodinného prostředí
- Od vrstevníků
- Od učitelů, ze školního prostředí
- Z masmédií

17. Seřad'te hodnoty podle toho, jak jsou pro Vás důležité, změňte důležitost položek dle svých preferencí (1 – nejdůležitější, 15 – nejméně důležitá)

pořadí	HODNOTA	důležitost
1	RODINA	
2	PŘÁTELSTVÍ	
3	LÁSKA	
4	SVOBODA	
5	KONÍČKY, ZÁBAVA	
6	VZDĚLÁNÍ	
7	ŠKOLNÍ ÚSPĚCH	
8	PENÍZE, MAJETEK	
9	BÝT UŽITEČNÝM	
10	MÍR	
11	SPRAVEDLNOST	
12	ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ	
13	HEZKÝ VZHLED	
14	ZDRAVÍ	
15	NÁBOŽENSTVÍ, VÍRA	

